فلسفه په ساده ژبه
لیکوالان:
ژباړه:
امین رنځور
Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه په ساده ژبه

په بلجیم کی د قضايي فلسفې حقوقي ثانگه (Y-ease)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د کتاب نوم ---------------- فلسفه په ساده ژبه

لیکوالان:------------ -------جیني تېچمن او کیټرین ایوینز

ژباړه:----------------------- امین رنځور احمدزی

کمپوز او ډیزاین: ---------- جمال ناصر خټک

د چاپ شمېر:-------------- دوه زره ټوکه

خپرندوی: ----------------- په بلجیم کی د قضايي فلسفی حقوقي څانگه

دترلاسه کولو پتې:

کابل: د پامیر سېنما شاته دوهم پوړ کتاب‌ښار ته مخامخ د هله مجلی دفتر

جلال اباد: اسحق زی مارکېټ څمکتلی یار کتاب پلورنځی

لوګر:۱- پل‌علم زینت راډیو ۲- ښاروال مارکیټ حکیمي کتابپلورنځی

پکتیا: ګردېزښار غزني لین علمي کتابپلورنځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

- سریزه ۴
- فلسفه څه شی ده ؟ ۵
  - مابعدالطبیعه ....
  - اخلاقي فلسفه ....
  - سیاسي فلسفه ....
  - د علم فلسفه ....
  - منطق ....
  - د فلسفې نوری څانګی ....
- ګټه او اخلاقي اصول ....
- مارکس او مارکسیزم ....
- اقتدار او بی دولتي ....
- ژوند او مرګ ....
- د شر وجود ....
- د خدای(ج) وجود ....
  - دلیل د الهام په بنیاد ....
  - دلیل د معجزاتو په بنیاد ....
  - دلیل د علت اولی ....
  - دلیل د وجود په بنیاد ....
  - دلیل د اتقان صنع ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

- برابري ....
  - د فرصت برابري ....
  - قانون او ارزښتونه ....
  - حداقل دولت ....
- آزادي ....
  - سیاسي آزادي ....
  - استقلال ....
  - د مشروطه حکومت په چوکاټ کی سیاسي ازادي ....
  - د ټولنو د آزادئ تضمین ....
  - فردي آزادي او طبیعي حقوق ....
- په ژوند د فلسفې تاثیر ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

دا کتاب هم د عادي لوستونکیو لپاره لیکل شوی او هم د پوهنتونونو تحصیلاتي مؤسسو او مسلکي محصلینو لپاره لیکل شوی دی، دا کتاب د کېمبریج د پوهنتون فارغ کیټرین ایوینز لیکلی دی هغه اړتیا احساس کړه چې لوستونکي د فلسفی له لا زیاتو موضوعاتو سره آشنا شي، موږ وغوښتل چې دلته هغه پیچلي اصطلاحات په اسانه او ساده ژبه بیان او وړاندی کړو کوم چې عام فهمه نه دي او د فلسفی په نورو کتابونو کی په نسبتاً تخصصي ژبه وړاندی شوي دي. په نورو پخوانیو آثارو کی به ډیر کم داسی وي چې دی اصل ته دی پام پکی شوی وي. موږ دلته د فلسفی له براخ علم نه په اختصاري ډول یو شو متنونه راخیستی دي چې په فلسفي علم، سیاسي نظریاتو، فیمنیزم، منطق او د ژوند په مانا مشتمله ده. د موضوعاتو د ځینی برخو په لیکلو کی د کیمبریج پوهنتون له درسي جزواتو استفاده شوی ده لیکن دا موارد په یو داسی شکل استفاده شوي دي چې هغه کسانو ته اخذ تر ډیر اسانه دی کوم چې له فلسفی سره تر دا دمه هیڅ اشنا نه دي. د فلسفی تاریخ مو دلته تر بحث لاندی نه دی نیولی لیکن ځای په مستقیم او غیرمستقیم ډول فلسفي مساي او پیشنهادي حل لاری وړاندی شوي دي. په دوهم چاپ کی ځینی متنونه تصحیح شوي دي یو له دغه فصلونو څخه (ژوند او مرگ) دی چې د سیاسي اخلاقو په جمله کی راځي او دوهم فصل د (مارکس او مارکسیزم) په نامه د مارکس د سیاسي نظریې تشریحي بڼه ده.

دا کتاب د علمي پراختیا او د فلسفي معلوماتو د زیاتوالي په موخه نه صرف د فلسفی د زده کوونکو لپاره بلکی د سیاست، ټولنیزی نظریې او د الاهیاتو د علم د علاقه مندو افرادو لپاره هم ډیر گټور دی.

جیني تیچمن او کیټرین ایوینز

PHILISOPHY: A Beginners Guide

د کتاب اصل نوم فلسفه د تازه زده کوونکو لپاره دی چې په فلسفه په ساده ژبه اړول شوی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې اړتیا ده چې فلسفه ووایو ؟

که څه هم دا زموږ په ټولنه پورې نه محدودیږي او عامه مسئله ده. د مطالعې یو له غټو او اړینو مسایلو څخه داده چې فلسفه موږ د سات تیرئ لپاره لولو، نن ورځ زموږ د ځوانانو تر منځ د فلسفی مطالعه ډېره شوی ده مګر په ډیر کم شمېر ځوانان به وي چې فلسفه د مناسب هدف او انګیزی په خاطر ګوري، دلته غواړم د فلسفی د مطالعی دوه ډوله انګیزې نقد کړم. اول: ځینی افراد چې شاید ډیری برخه به یی ځوانان وي د نورو ورځنیو مشغولتیاوو او سات تیریو تر څنګ یو ډول کلتوري تفریح هم وکړي چې یوه برخه یی مطالعه تشکیلوي چې له دی نه د خوند لپاره استفاده کوي خو فلسفه څکه دوئ د خپلی مطالعی لپاره زیاته کاروي چې له کلتوري او روښنفکرانه پرستیژ نه برخمنه ده.

دوهم: یوه بله انګیزه چې د فلسفی په متونو پوری تړلی ده داده چې افراد غواړي خپله د پوهی او سواد سطحه پورته یوسي. له دی نه ددوئ هدف دا وي چې له فلسفي بحثونو سره لا ډیر اشنا شي او په هر څه وپوهیږي. دلته د لوستونکي هدف له مطالعی نه خوند اخیستل او یا سات تیرول نه وي بلکې د ورکړل شوو معلوماتو ذخیره کول دي چې په دغه مطلوب کتاب کی ځای په ځای شوي وي.

د خوند لپاره د فلسفې مطالعه ددی سبب کیږي چې سړی د فلسفې د عمیقې مطالعی په ځای یو څو کتابه ووایي ځینی جملی او اصطلاحات یاد کړي او ستړی او بیا د یوی بلی موضوع په لټون او تعقیب پسی لاړ شي. دلته له ټولو مهمه موضوع چې د سړي ذهن کنجکاو کوي د یوی موضوع په اړه د شخص کم معلومات او لنډفهمي ده، بلخوا د کیسی په شکل د فلسفی د تاریخ لوستل بغیر له دی چې فلسفه د سړي په ذهن کی د یو داستان په شکل پاتی کړي بله نتیجه نه لري خو له هغه کسانو پرته چې هغوئ فلسفه د یو دلچسپ مضمون په توګه وایي او تعقیبوي یې. ددی لوی مثال د پوهنتونونو دی چې هلته فلسفه د ځمکپیژندنی او جغرافیا غوندی د یو اضافي مضمون په توګه تدریسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه په ساده ژبه

اساساً فلسفه د انسان تر گردو زياته او مهمه روحي اړتيا ده، ځکه چې انسان ژور پوهيدلو ته اړتيا لري او دغه راز پوهيدنه د انسان لپاره يوه هميشنۍ اړتيا ده. لکه چې موږ گورو ماشومان تل په دې هڅه کې دي چې وپوهيږي دا کار څنگه، له کومه او چا وکړ. په همدې دليل ارسطو وايي: فلسفه په طبيعي توگه نړۍ رانغاړي بناً هر انسان په يو نه يو توگه فيلسوف او يا د فلسفې تر تاثير لاندې دی، ځکه چې په ناغوښتلې توگه ددوئ ژوند په هغو مسايلو پورې تړلی دی چې فلسفه بحث ترې کوي او فيلسوفان دغه مسايل چې د انساني ژوند بنياد يې بللی شو په ژوره توگه څيړي او تر بحث لاندې يې نيسي او د حل لارې ورته لټوي.

له بل پلوه موږ انسانان په ژوند کې د عملي کردار لپاره مجبور يو چې هميشه تصميم ونيسو او په بنيادي توگه له يو انتخابه پرته ژوند کول ناممکن دي، نو په همدې اساس موږ اړ يو چې پوه شو کوم تصميم چې موږ نيسو ولې او څنگه يې بايد ونيسو او د فلسفې وظيفه همدغه ده چې موږ ته ددغه انتخاب نوعيت نتيجه او حل لارې راپه گوته کړي. نو په دې اساس فلسفه د هر انسان لارښود دی، او د لا ښو لارو چارو او کاملو لارو چارو او نويو لارو چارو د ټاکلو لپاره يو منظم چوکاټ او سيستم ته مو ورپام کوي او په انسان کې د ژوند او نړۍ د حقيقي مانا او جوهر د پيدا کولو لپاره يوه قوي قوه او هوډ پيدا کوي د همدې لپاره موږ فيلسوف هغه څوک بللی شو چې ددغو اړتياوو څيړونکی وي او دغه چوکاټ چې د ژوند د اصولو لپاره د فلسفې علم ټاکلی دی شنلې او څيړلی شي.

بله ضروري نکته چې د فلسفې اهميت مخکې له مخکې راته روښانولی شي هغه داده چې ټول علوم فلسفې ته اړ دي، تر ډيره پورې دعلماوو تر منځ نظر دا موجود دی چې فلسفه د علومو په اساس ټاکلو کې مخکښ رول لري، که هغه علوم طبيعي او رياضي علوم وي چې په تجربوي اسلوب مخکې ځي يا په برهان او قياس، بلکې ټول هغه څه چې موږ يې د علم په نوم يادولی شو فلسفه يې نقشه ورجوړوي.

تر کومه حده چې ددې کتاب د ژباړلو اړتيا ده بايد ووايم چې لکه څرنگه چې ښاغلي تېچمن په خپله د پيل په خبرو کې ويېلي دي دا کتاب د فلسفې له مسلکي اشخاصو پرته د هغو لپاره هم مهم دی چې غواړي د فلسفې په اړه په څه وپوهيږي دلته کوشش شوی دی چې د فلسفې د مطالعې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیچلي موضوعات او نسبتاً سخت اصطلاحات په ارامه او روانه ژبه وړاندی شي چی هر څوک وکولی شي استفاده تری وکړي او په موضوع وپوهیږي.

که څه هم ژباړه یو ډیر دروند مسؤلیت دی او دا چی زه به د ژباړی په جریان کی تر کومه حده توانېدلی یم چی د مسایلو اصلي پانګه تاسو ته وړاندی کړم خو ډاډه یم چی په پښتو ژبه د فلسفي اړوند لیکنو د نه شتون په وجه دا او دی ته ورته نوری ژباړی نه یوازی چی دوخت ضرورت دی بلکی د راتلونکو نسلونو یو قرض دی چی په خفګان سره باید ووایو چی اوسنیو لیکوالانو او ژباړونکو په مناسبه توګه دغه قرض نه دی ادا کړی او یا تر اوسه پوری دی ته متوجی شوي نه دي.

زه یو ځل بیا وایم چی ژباړه یو دروند مسؤلیت دی چی هم د لیکوال او هم د هغو کسانو پور راپه غاړه کوي کوم چی ته غواړی د لیکوال خبری په عینی شکل وروړسوی زه یې مخکی له مخکی د نیمګړتیا او کمزوری بخشش غواړم.

د یو آباد او علمي افغانستان په هیله

محمدامین رنځور

جلال آباد ۱۳۸۸هـ ل د حمل د میاشتي پینځلسمه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفه څه شی ده؟

فلسفه د هغه مسایلو مطالعه ده چې ډېر پراخ او جنجالي وي دا مسایل په ماهیت، وجود، معرفت، اخلاق، دلیل او د انسان په هدف پوری تړلي دي. په فلسفي پوهنتون کی دا موضوع په مختلفو ښاخونو تقسیمیږي چې اصلي څانګې یی عبارت دي له مابعدالطبیعه، اخلاقي فلسفه، سیاسي فلسفه، علمي فلسفه او منطق.

مابعدالطبیعه: د وجود او پیژندګلوی مطالعه

د ارسطو د آثارو یو راټولوونکي اندرونیکوس دغه نوم د ارسطو د فلسفی په یوی برخې کیښود، خپله ارسطو دغه برخی ته فلسفه اولی نوم ورکړی وو له فلسفه اولی نه د هغه مقصد بنیادي یا مهمه فلسفه وه، فلسفه اولی یا بنیادي فلسفه له ذات وجود، ذات علیت، او ماهیت شناخت څخه عبارت ده. اندرونیکوس د ارسطو د آثارو د راټولولو به وخت د فلسفه اولی له مربوطه رسالی طبیعات څخه د مابعدالطبیعه فلسفی نوم راخیستی ده هغه طبیعیات د یو کتاب په بڼه راټول کړل او مابعدالطبیعه یی ونوموله یعنی هغه برخه چې طبیعات وروسته ده.

ما بعدالطبیعه له هستئ پیژندنی څخه تشکیل شوی ده هستي پیژندنه د ذات وجود، ذات تکوین یا پیدایښت، معرفت پیژندنی یا د همغه شناخت نظریې مطالعی ته وایي. لیکن د ذهن، روح، خدای، زمان، مکان او اختیار مسایل هم تر بحث لاندی نیسي. دا په دی دلیل چې د معرفت او وجود پوره تحقیق ځینی نور مسایل هم په بر کی نیسي کوم چې په همدی مطالعی پوری اړوند دي.

اخلاقي فلسفه: د ارزښتونو مطالعه

د Ethecs اصل منشأ یوناني کلمه ده چې د منش او رفتار مانا ورکوي لیکن له اولسمی پیړی راپدیخوا په انګلیسي کی د اخلاقیاتو د علم د مطالعی په مانا استعمالیږي. نن ورځ اخلاق دوه متفاوتي ماناوې لري اول کولی شو اخلاق هغه نظریه وبولو چې د عقلاني سرچینو د نظریې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالعه او بررسي کوي او اخلاقي اصول توجیه کوي دوهم دا چې اخلاق د خاصو اصولو هغه رفتار ته ویل کیږي چې د متخصصو او عادي افرادو د قبول وړ وي. د اخلاقو له ګڼو ښانګو ځخه طبي اخلاق، تجارتي اخلاق او کاري اخلاق بالخصوص د یادولو وړ دي. د اخلاقیاتو علم اخلاقي اصول، نیکبختي، عدالت، شجاعت او په ټولیزه توګه د ارزښتمندو او بی ارزښته خصلتونو ځیرلو ته ویل کیږي.

سیاسي فلسفه: د دولت او رعیت مطالعه

سیاسي فلسفه د دولت او رعیت تر منځ مسایل شاربي، لیکن په جزیاتو او د حکومتي لوړو ژورو او د مشرتابه په طریقو ډېر نه غږیږي بلکی کوشش کوي چې دا سوالونه وڅیړي:

- ولی انسان باید د حکومت تابع وي آیا له ډار او ترس پرته بل کوم دلیل د اطاعت د منلو لپاره شته؟
- آیا موږ دولتونو لرلو ته اړتیا لرو یا د دولتونو له شتون پرته به لا د بهتر وضعیت لرونکي یو؟
- آزادي څه شی ده او رعیت تر کومه حده آزادي لرلی شي او تر کمه حده باید له آزادی برخمن وي؟
- برابري څه شی ده او آیا خوښوونکی ده؟

د اوسنۍ پیړی په لومړنۍ نیمايي کی فیلسوفانو د دولت او رعیت له مسایلو سره ډیره کمه علاقه درلودلی ده، تر دغه وخته دا موضوع مکرراً د فلسفی د یوی مهمی برخی په توګه لیدل کیده. د افلاطون له وخته ټولو هغه کسانو چې فلسفي مخکښ متفکرین وو سیاسي فلسفه د خپلو لیکنو په سر کی راوستی ده، په خپله افلاطون هم په دی باب دوه غټ آثار چې جمهوري او قوانین نومیږي لیکلي دي.

ارسطو هم د سیاست په نامه قوي کتاب لیکلی دی آګستاین د خدای ښار په نامه کتاب لیکلی. توماس آکویناس د دولت او رعیت حقوق او وظایف کتاب ولیکه. توماس هابز هم د لیویاتان په نامه لیکنه کړی ده. جان لاک د مدني حکومت په نامه لیکل کړي دي چې د پام وړ کتاب دی. ډیویډ هیوم د تاریخ او سیاست په نامه مطلب ولیکه. او همدا راز د معاصرو فیلسوفانو له ډلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا برخه يې له پامه نه ده غورځولې هيګل، بينتم، جان ستوراټ ميل او په ځانګړي ډول کارل مارکس يادولی شو.

دعلم فلسفه

د فلسفي مسايلو د وجود تصور چې په نظام مندئ علومو پورې منحصر دي نسبتاً نوی تصور دی، دا چې اوسمهال د علم د فلسفې په نامه ياديږي تر نولسمې پيړئ پورې يې د معرفت د نظريې يوه برخه تشکيلوله. د نولسمې پيړئ ځينې فيلسوفان لکه جان ستوراټ ميل دا د منطق د يوی ښاخګې يعنې استقرايي منطق په توګه تر بحث لاندې نيولې ده.

اوسمهال د علم فلسفه د فلسفې د يو ځانګړي ښاخ په توګه شمېرل کيږي او په همدې عنوان په اکثره پوهنتونونو کې ځينې وخت د علم محصلينو او ځينې وخت د فلسفې محصلينو او ځينې وخت هم دواړو ډلو ته تدريسيږي. دعلم فلسفه غالباً د علم د تاريخ تر څنګ شمېرلې شي. د فلسفې د علم اکثره لاروي چې کله شروع کوي لومړی يې د خپل تحصيل ژوند له علمي فلسفې شروع کړی او وروسته يې فلسفې ته مخه کړې ده. د فلسفې مسايل چې د علم مربوط دي د هستۍ پيژندنې په مسايلو ورګډيږي يعنې د واقعيت په باره کې مسايل لکه د جاذبې قوه، مقناطيسي قوه او اليکترونونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منطق: د استنتاج او دلیل فلسفه

د منطق د کلمې ریښه له یوناني کلمې لوګوس څخه اخیستل شوی ده چې د فکر یا دلیل په مانا ده او احتمالاً داسی ده چې ځینی وخت منطق د فکر د قوانینو د مطالعی په توګه تعریفیږي لیکن ارسطو چې ددغی موضوع بنیادګزار دی منطق یې د دلایلو د مطالعی په نامه توصیف کړی دی.

له دی ټولو سره داسی هم نه ده چې د هر استدلال هدف دقیقاً د یو شي ثابتول دي بلکی د ډیری استدلالونو هدف دادی چې یو شی احتمال لري. د منطق بهترین تعریف عبارت دی له (منطق د کامل استدلال هغه مطالعی ته وایي چې په صحت او عدم صحت پوری رابطه لري)

ځینی فیلسوفان وایي چې منطق باید حقیقت هم د صحت غوندی تر مطالعی لاندی ونیسي لیکن حقیقت له صحت نه ډیره پراخه موضوع ده.

د فلسفې نوری ښانګې

که څه هم په دی کتاب کی زموږ هدف دا وو چې تر ممکن حده دغه لیکنه د فلسفی په باب جامع واوسي لیکن بیا هم موږ به اختصار بسنه وکړه او د فلسفی ډیری ښنګی مو ناویېلی پریښودی. په دی وجه موږ د ریاضیاتو فلسفه، د ژبی فلسفه، د حقوقو فلسفه او د هنر یا ښکلاپېژندنی په فلسفه خبری ونکړی. دلیل یی هم دادی چې دغومره اوږد بحث په دومره کوچنۍ لیکنه کی نه ځاییږي او د یو جامع بحث لپاره قوي اثر لیکلو ته اړتیا ده چې لوستونکي له پورته یادو او ورته نورو برخو سره له مخکی بلدتیا ولري.

په ټولیزه توګه د فلسفی مطالعی ته له دوه لارو دوام ورکولی شو: یا خو فیلسوف غواړي چې جنجالي مفاهیم تعریف او تحلیل کړي او د ثبوت لپاره یې اعتمادي سرچینی استعمال کړي تر څو انتزاعي او جنجالي تصوراتو ته چې د فلسفی اصلي مسایل دي او د فلسفی د توجه وړ دي تشریح او توضیح پیدا کړل شي. د فلسفی دغه دوه انواع عبارت دي له تحلیلي او (Continental)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکن باید ووایو چی دغه دوه عنوانونه چندان دقیق نه دي. اوس وخت کی تحلیلي فلسفه د شلمی پیړۍ د انگلیسي فیلسوفانو گیلبرټ رایل، جي ایل آونسټین او جي آنسکام او امریکایي فیلسوفانو لکه ډونالډ ډیویډمین، هیلري پانټام او سایول کریپکي په نومونو پوری تړل شوی ده. خو بلخوا کانټینینټل فلسفه د جنوبي امریکی او اروپا په ځینې برخو کی تر سترگو کیږي. دا فلسفه د فلسفي نظامونو د بنسټگرانو لکه هیگل، شوپنهاور، مارکس او په دی وروستیو کی د ځینی افرادو لکه سارتر، هابرماس او ډریډا په نومونو پوری تړل شوی ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند د فلسفې تاثیر

فلسفه په انساني ژوند کې هم د اصولو او قواعدو له مخې او هم د ژوند پرمختګ او باریکیو د لا ښه پېژندلو لپاره یو بنیادي اصل ده. فلسفه چې د نړۍ د مشهورو مفکرینو په نظریاتو او لرلید ولاړه ده معمولاً هغه مسایل شاربي چې ډېر جنجالي او پیچلي وي که څه هم فیلسوفان د فلسفې د مختلفو قواعدو په اړه موافقتونه او مخالفتونه دواړه لري خو بیا هم فلسفه د انساني ژوند د پرمختګ بهترینه لار وه. مختلف ممالک د مختلفو نظریو پلوي کوي او لا تر اوسه یې بریالۍ تطبیقوي چې د مثال په ډول اوسنی قوي او پرمختللی انګلستان هم د یو مشهور مفکر د نظریاتو پایله بللی شو.

د فلسفې په اړه پراخ او تنګ نظرونه

د تاریخ په مختلفو دورو کې فیلسوفانو د دوئ د څېړنې لاندې موضوعاتو ته کله په ډېره ژوره توګه کتلي دي او کله کله یې هم ډېر تنګ نظر ښودلی دی. بلخصوص د شلمې پیړۍ په لومړۍ نیمایي کې فلاسفه وو د بحث موضوعاتو ته په نسبتاً تنګ نظر کتلي دي، لکه د آکسفورډ فلسفه چې د وین د حلقې پوزیتویزم او د ژبو د تحلیل ترکیب چې د موضوعاتو په اړه محدودیت توصیه کوي. او شاید چې همدغه امر په شلمه پیړۍ کې د علم د پرمختګ د مخنیوي باعث شوی وي.

په ۱۹۵۹ میلادي کال ارنست ګیلنر په خپل کتاب (کلمات او اشیاء) کې ډېر کلک انتقادونه وکړل. ګیلنر ادعا وکړه چې حتی مسلکي فیلسوفانو په اکسفورډ کې په خپلو څېړنو کافي وخت نه دی لګولی. او هغه څېړنې چې دوئ کړي دي د مابعدالطبیعي فلسفې له سیاست، اخلاقیاتو او د ژوند له واقعیت سره هیڅ اړخ نه لګوي. هغه وخت د ګیلنر انتقاد د چا غوږ ته کوز نشو مګر وروسته فیلسوفانو د مابعدالطبیعي فلسفې د سوالونو تحلیل ته مخکه کړه او دا مهال د هغه کسانو شمېر کم نه دی چې د ژوند په واقعیت لیکنې او فکر کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۷۰ میلادي کال استرالیايي فیلسوف پیټر سینګر د (حیوان آزاد) په نامه کتاب ولیکه. شاید دا د نړۍ په تاریخ کی لومړنی فلسفي کتاب وي چی د حیواناتو د حلالې د ځایونو (مسلخونو) عکسونه پکی وو. ددی کتاب یو عنوان (دبی غوښې خوړو د پخلي طریقی) باعث شو چی ډیر لوستونکي یې وښو خوړو ته مخکه کړي. همدا راز نورو فیلسوفانو جي آنکام له بارداریٔ نه مخنیوی، ستیفن کلارک د حیواناتو حقوق، فیلپافورټ ترحمي قتل، جوډیس ټامسن د سقط جنین او امارتیاسن د اقتصادي علم او فلسفي په اړه کتابونه ولیکل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټه او اخلاقي اصول

اخلاقي پايله هغه نظريه ده چې وايي کړنې بايد د هغې پايلو ته په کتو تر تعقيب لاندې ونيول شي، ددې نظريې مهم قسم Utilitarianism يا فايده‌ګرايي ده او د فايده ګرايۍ مشهور فيلسوفان عبارت دي له James Mill, John Stuart Mill, او Jermey Bentham.

د يوټيليټرنيزم فلسفه هيڅ خاص اخلاقي اصل ته اړتيا نلري ددې په ځای يوټيليټرنستان دا نظريه اختياروي چې هر هغه عمل چې د يو انسان د نيکمرغۍ سبب ګرځي د عملي کېدو دی او ټول هغه موارد د ارزښت وړ دي چې د انسان د ګټې سبب ګرځي.

بل پلو کانت د يو ټيليټرنيزم په ضد تر ټولو مخکښ او مشهور فيلسوف دی، کانت وايي په نيکمرغۍ پسی تر شا زغلېدل بې فايدې دي ځکه کيدای شي موږ په دې کې له ناکامۍ سره هم مخ شو، او که نېکمرغي ذاتاً د ارزښت وړ وي نو کله چې مضر اشخاص په نړۍ کې پرمختګ کوي نېکمرغه اشخاص به د ناراحتۍ احساس وکړي. همدا راز کانت په دې نظر دی چې په نړۍ کې يوازينی ارزښتمند شی د نيکۍ اراده ده او نېکه اراده عبارت ده له (د هر هغه کار د ترسره کولو لپاره تمايل او عزم چې نېک وي) د کانت په نظر دا يو معقول اصل دی او هر عاقل موجود کولی شي پيروي ترې وکړي ځکه انسان ته په کار دي چې تل روغ او رېښتينی اوسي حتې که په دروغو تاسو ته يوه ستره ګټه هم لاسته درځي نو بايد پرهېز ترې وشي.

که د کانت نظريات وپلټل شي نو تر ټولو ډېره توصيه پکې ددې ليدلی شۍ چې رېښتيني اوسۍ، روغ کارونه کوۍ، د دروغو وعدې مه ورکوۍ، سخاوت کوۍ د نيکۍ غوښتونکي اوسۍ خپل استعدادونه عبث مه ضايع کوۍ په حيواناتو مهربان اوسۍ، هيڅکله ځانوژنه مه کوۍ.

اوس راځو په مقايسوي ډول دواړه نظريات سره پرتله کوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی نمونه: فرض کړئ یوه مېرمن په یوه جزیره کی د مرگ په حال کی ده او په دی جزیره کی د هغی یوه وریره ده چی فرشته نومیږي هغه خپلې وریری یعنی فرشتی ته وصیت کوي چی ټول مال یې په یوه نیکه لاره کی ولگوي فرشته وعده ورسره کوي چی د هغې ټول مال به د یو لوبغالي په جوړېدو کی لگوي کله چی دغه مېرمن مړه کیږي او فرشته له جزیری نه ابادئ ته راځي او هغه گوري چی د خپلی ترور پیسې په همدغه لوبغالي مصرف کړي خو یو وخت پوهیږي چی د ماشومانو یو هسپتال د پیسو د نشتوالي له امله خراب پروت دی اوس فرشته خپل نیت بدلوي او د لوبغالي لپاره ځانگړی شوی پیسی د کوچنیانو په روغتون لگوي. اوس آیا فرشته په خپل قول وفاداره پاتې شي ؟

دلته د کانت د نظریې پیروان وایي چی بلی فرشته باید په خپل قول ثابته پاتې شي ځکه چی وعده ماتول سم کار نه دی فرشته باید په خپل اصل وعده کلکه پاتی شي ځکه که هغی نه غوښتل له اوله به یی وعده نه کوله. له بل پلوه یوټیلیټرنستان وایي چی هر څه په دی پوری تړلي دي چی وپوښتل شي چی آیا د لوبغلي په جوړېدو انسان ته زیاته فایده رسیږي او که د هسپتال، که لوبغالی مهم وو نو په خپل قول دی ودریږي خو که روغتون انسان ته له هغې زیاته گټه درلوده نو باید خپله وعده ماته کړي؟

دوهمه نمونه: د هند په کلکته ښار کی د تیریسیا مور خپل ټول عمر د مرگ په وخت کی د بی وسه او بی کسه خلکو په خدمت تېر کړ، د فایده باورانو په باور ددی کار فایده ډیره کمه ده د یو فایده باور د محاسبې له مخی د تیریسیا مور ته په کار دي چی خپل عمر د ژوندیو خلکو د خدمت لپاره وقف کړي ځکه د مړه کیدونکو کسانو په نسبت د ژوندیو مرسته کول مهم دي.

دریمه نمونه: داسی وگڼئ چی د بولیسو اداره له ډیره وخته د قاچاقچیانو د یو گروپ په لټه کی ده خو نده توانېدلی چی کومه نښانه او سند یی په اړه بیامومي، یوه ورځ د قاچاقچیانو یو ملگری د پولیسو اداری ته ورځي او د باند د غړو د نیولو لپاره ټول مهم اطلاعات ورکوي ددی کار انگیزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پخوانیو کړنو د هغه د پښېمانۍ احساس نه دی بلکې د هغه او د ملګرو تر منځ داخلي اختلافات دي نو پولیس باید څه وکړي؟

د یوټیلیټرنسټ په نظر باید هغه ته مصؤنیت ورکړل شي ځکه د ټولنې د اکثریت منافع په بله هره ملاحظه بهتري لري، خو کانت به د مخبر د پخوانیو جنایاتو په وجه د هغه په مجازات ټینګار وکړي. اصلاً د کانت نظریه په دې ولاړه ده چې که اسمان راپریوځي هم د حقایقو په تعمیل کې باید سستي ونشي مثلاً په هیڅ وجه باید دروغ ونه ویل شي که څه هم د هغه دروغو په ویلو تاته ګټه حاصلېږي.

دلته موږ یو ټکي ته په دقت کولو مجبوریږو د مثال په ډول: تاسو د نازیانو له وېرې څو تنه یهودانو ته په خپل کول کې پنا ورکوئ خو شیبه وروسته نازي عسکر د یهودانو د پلټنې په جریان کې ستاسو کور دررسېږي آیا تاسو نازي عسکرو ته وایئ ی څو تنه یهودانو ته مو به خپل کور کې پنا ورکړې څو هغوئ یې د وژلو کندې ته بوځي او که په دروغ ویلو به د څو تنه بېګناه کسانو ژوند ژغورئ؟ - په داسې حال کې چې تاسو مجبور یئ چې د یوې قاعدې په عملي کولو سره هغه بله قاعده نقض کړئ. خو داسې ښکاري چې یوټیلیټرنیزم هم ګڼ عیبونه لري، که فرض کړو چې د نېکمرغئ ترلاسه کول د ژوند مهم او حیاتي اصل دی او موږ ټول کوشش کوو چې په خپل ژوند کې نېکمرغي ترلاسه کړو خو دا چې نېکمرغي تل له مشروع لارو نه ترلاسه کیږي او کله کله موږ د نېکمرغۍ د ترلاسه کولو لپاره د نامشروع لارو کارولو ته اړ کېږو نو آیا دا به مناسبه وي چې د یو مطلق ارزښت لپاره چې ترلاسه کول یې تر بل هر څه اړین دي له نامشروع لارې کار واخلو؟ - یا د خپلې ګټې لپاره رېښتیا پټ کړو او دروغ ووایو؟

د رابرټ نازیک په اند چې د فایده ګرایۍ په ضد یو بل نوموتی فیلسوف دی ((فایده باوري موږ ته امر کوي چې ګټو ته په حقایقو ترجیح ورکړو هغه وایي په حقیقت کې انسان ته پکار ده چې تصادفي حقیقت ته په نامشروع خوشالۍ بهتري ورکړي او دا د اخلاقو بنیادي اصل دی)). د فایده

(c) ketabton.com: The Digital Library

باورئ یو بل مشکل دادی چی موږ ته امر کوي چی خپل اخلاقي فعالیت یوازی تر هغو کسانو محدود کړو کومو ته چی په اسانۍ لاسرسی لرلی شو او له هر هغه چا څخه صرف نظر شو چی کومک ورسره مشکل دی.

جي مور (G,mor) ددی سوالونو لپاره یو مناسب ځواب وایي هغه څرګندوي ((دبدبختیو مخنیوی له دی ډیر مهم دی چی د خوشبختیو لټون دی وشي او که لږ یې واضحه ووایو ددی نظریاتو تایي یوازی د یو سالم عقل په فیصله سره کیدلی شي)).

بلاخره نه د کانت نظریه او نه هم د ستوراټ میل او د ملګرو نظریه یې د عوامو خلکو د صحت او تایید وړ دي ځکه چی سوال پیدا کوي چی ولی باید یو ساده نظریه لکه چی وایي د نېکمرغئ نظریه د مطلق ارزښت قابل ده د عملي کېدو وړ وي؟ - آیا موږ د جي مور د کتګورئ په شکل یوه بله درمیانه نظریه نشو ځېړلی؟ - نو په پایله کی دی نتیجی ته رسېږو چی د نیکۍ لور ته تمایل تر ټولو باوري اصل دی خو تر څنګ یی په یو خاص اصل کلک درېدل هم معقوله خبره نه ده او دا په هغه صورت کی چی په همدغه خاص اصل ټینګار د یو انسان په زیان تمامېدی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مارکس او مارکسیزم

د کارل مارکس عقل چې د چک هیګل د مابعدالطبیعي او د ریکاردو له اقتصادي څواکمنو نظریاتو قوت اخلي د نولسمی پیړئ د صنعتي انګلستان په رامنځته کولو کی ټاکونکی رول درلود.

د شلمې پیړئ د نړی په سیاسي او کلتوري نقشه کی د مارکس د افکارو تاثیر تر بل هر متفکر زیات وو، خو مارکس واقعاً په څه عقیده وو ؟ - مارکسیست فلسفه چې لړترلړه تر همدې وروستیو پوری د نړی ډیرو هېوادو پری د وفاداری سوګند یاداوو دقیقاً څه شی ده ؟- دی سوالونو ته موثق ځوابونه حتی که موجود هم وي په دی کوچنی لیکنه کی یې ځایېدل ناشوني دي، په دی سربېره د لومړني مارکس (چې د الماني ایدیالوژئ لیکوال وو) او وروستي مارکس (چې د سرمایه دارئ د بنسټ لیکوال وو) تر منځ د ظاهري ناهمغږئ تاثیراتو هم دا مسئله له مشکل سره ممخ کړی ده. له بلی خوا هغه کسان چې مارکسستان نه دي خو د نظریاتو پوهېدلو یې علاقه‌مند دي د کتابونو د چاپ په وخت د مارکس د خاصې ژبی د کارونی له امله د مارکس به سیاسي او اقتصادي استدلال نشي پوهېدای او لا یې پېچلي موارد سختوي. دلته موږ غواړو چې د کارل مارکس افکار په یوه داسی طریقه تاسو ته توضیح کړو چې نه خو ډیره ساده او توهین آمیز وي او نه هم ډېر مغلق او پیچلي.

کله چې مارکس د ټولنو په اړه بحث پیلوي هغ معتقد دی چې د یوی ټولنی سیاسي کلتوري او حقوقي وضعیت د هغه ټولنی د اقتصاد په څرنګوالي پوری تړلی دی، لکه چې مخکی مو وویل مارکس د نورو روښانفکرانو غوندی د هیګل له تاریخي او فلسفي دیدګاه نه متأثر وو، له هیګل سره د مارکس دغه علاقه د هغه له کتاب د روح بنسټ پېژندنی پوری تړاو لري، مګر د ۱۸۴۰ م په اوږدو کی هغه په دی باور وو چې د ټولنو تشکیل کوم روحي تړاو نه سره لري. دلته وو چې هغه خپل لومړنی نظر تغیر کړ او د یو بالغ نظر په توګه یی دوهم مسیر تر تعقیب لاندی ونیو او همدا ځای د هیګل او مارکس د نظریاتو د بیلتون پیل وو. مارکس تر دی وروسته یو بل پړاو ته مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه چې اوسمهال يې خلک ډیالیکټیک ماټریالیزم بولي. د مارکس په اند د یو دولت داخلي جوړښت د همغه دولت د تولیدي قوی په رشد او تکامل پوری اړه لري او ددی لپاره چې وپوهېږو یو دولت څنګه اقتصاد لري اړینه ده چې د همغه دولت د داخلي کلتوري او حقوقي موقف په څرنګوالي ځان خبر کړو.

مارکس د پرمختګ مراحل د مالکیت په بېلابېلو انواعو پوری تړلي بولي. د مالکیت له اقسامو د همغه وخت یو مشهور قسم لومړنی اشتراکي مالکیت دی خو وایي اشتراکي مالکیت په هغو ټولنو کی د تطبیق وړ دی چې هلته د تولید پړاو تر اوسه نه دی تکمیل شوی او د ټولنی اقتصاد په مالدارئ او کرنی تکیه وي.

د مارکس په فکر فیوډالېزم ټولنه په طبقاتي ژوند ویشي او تر ټولو او دوه طبقی رامنځته کوي چې یوه یی هم ځمکوال او دوهم یی بی ځمکی طبقه وي او دا حالت ټولنه پانګوالئ ته راکاږي. په پانګوالئ کی هر چیرته چې راکړه ورکړه ډیره وي هلته د پانګوالو او تجارانو ظهور کیږي هغه طبقه چې د ځمکوالو له طبقی سره کاملاً متفاوته ده او دا د مالکیت دریم قسم بلل کیږي.

سرمایه داري یا پانګوالي د یوی بلی طبقی د زیږندی او حتی د کامیابۍ یوه پوړۍ ده چې د کار ابزار په کنترول کی لري لکه کارخانی بانکونه شرکتونه او نور... دا طبقه چې له پانګوالۍ سره اوبدلی طبقه ده بوژوازي بلل کیږي.

د مالکیت پینځمه مرحله سوسیالیزم ده مارکس متعقد دی چې په ټولنه کی د کاري ځواک او روښانفکرۍ په زرغونېدو سره د سوسیالیزم عملي کېدل ممکن شي. پرولتاریا یعنی ټیټ پوړی صنعتي ځواک د کمې مزدورئ په مقابل کی کار کوي او د دوئ په کم معاش کار کول د هغوئ د اربابانو یعنی بورژواز طبقی د چاغښت او سرمایه کیدلو باعث ګرځي. البته پرولتاریا د خپل ژوند د تضمین په خاطر کار کولو ته اړتیا لري او دا یوازی بورژواز طبقه ده چې دوئ ته کار او معاش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکولی شي که څه هم د دوئ مشران د کارگرو کار کولو ته اړ دي خو په متناسب ډول د پرولتاریا اړتیا تر بورژواز هغې زیاته ده.

د مارکس په نظر سوسیالیستي انقلاب هغه وخت بریالی کیدای شي چې کله کارگره طبقه ځان تر خپلو اربابانو قوي احساس کړي دا وخت کارگره طبقه د کار ابزار په خپل کنترول کی راولي عیناً هماغسی چی پانگوالي د بورژوازۍ په کامیابۍ کی لاس لري سوسیالیزم هم کولی شي کارگر په خپلو بادارانو برلاسي کړي. مارکس سوسیالیزم له زوال څخه خالي نه بولي هغه اټکل کوي چې د کمې پاملرنی په صورت کی سوسیالیزم ډیر ژر له خپل منځ نه نړیدلی شي او د پرولتاریا دیکتاتوري د دغه مرحلی د پرځولو تر ټولو لومړنۍ نښه بولي. د مارکسیستي نظریې په بنیاد د انسان د تکامل نکته هغه وخت ترلاسه کیدلی شي چې په دغه دیکتاتورۍ غلبه حاصله شي چې په پایله کی به یی نه شخصي مالکیت وجود ولري او نه هم طبقاتي اختلافونه

مارکس یا بل هیڅ کس دا نه ده څرگنده کړی چی کمیونستي چوکاټ له څه شي سره شباهت لري، مارکس په لومړي عبارت کی یو جنت ترسیموي چی خلک خپل زیات وخت په شغل او تفریح مصرفوي په نورو توصیفاتو کی د مارکس د ښار ارمان په نوم مفکوره چی هلته انسانان یو بل نه استثماروي او هیڅ ډول طبقاتي ژوند وجود نلري او هیڅ فساد او ټولنیز مشکلات نشته.

یو مبهم بحث دادی چی آیا کارل مارکس متعقد وو چی ټولی ټولنې باید لومړنۍ اشتراکي مرحله غلامي، سرمایه‌داري، سوسیالیزم تر کمیونیزم عملي کړي او که څنگه ؟.

شواهد وجود لري چی ښیي مارکس هیڅکله ټینگار نه کاوو چی د خپل ښار ارمان ته د رسېدو لپاره غیر کمونستي ټولنی هم خپل دغه نظریې عملي کېدو ته راکش کړي. مارکسیزم وایي یوازی یو خشن انقلاب کولی شي تحمیلي حکومتونه له منځه یوسي. مارکس باوري وو چی ددغه حکومتونو په خلاف کامیاب انقلابونه کولی شي پرولتاریایي دولت منځته راوړي او هلته به هیڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه دولت چې موږ یی د مستبدو او منفورو دولتونو په توګه یادونه کوو وجود نه لري. پرولتاریا دولت به ډیر ژر له منځه لاړ شي او خپل ځای به کمونیزم ته وسپاري مګر تاریخ ثابته کړی چی پرولتاریا دولتونه په اسانئ او لنډه موده کی له منځه نه ځي بلعکس دا داسی حکومتونه دي چی پنجی یې د انساني ژوند هر کونج ته په اسانی رسیږي. بناً مارکسیستي نه انارشیزم منځته راوړي او نه هم ازادي. خو په پایله کی دا خبره هم یادولی شو چی که جګړییز انقلاب په هر علت وي په نړئ کی یو ناکاره او خطرناک سیاست بلل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتدار او بې دولتي

ډېرې خلک به انارشي یا بې دولتي د اجتماعي کړکېچ او خشونت په توګه تلقي کوي که څه هم د انارشیزم نظریې پلویان دا نه وایي چې ګډوډي د هغوئ مطلوب هدف دی بلکې انارشیستان وایي چې که چیرته هیڅ دولت نه وای د انسانیت وضعیت به لا بهتر شوی وای، دوئ د ټولنې د نظم لپاره ځینې ساده لارې چارې ښیي. د پې جې پروډن په څېر اشخاص فکر کوي چې ټولنیزه ګډوډي او کړکیچ عادي انسانان منځته نه راوړي بلکې دا دولتونه دي چې مشکلات یې پیدا کړي دي. له حکومت نه د پروډن تعریف په دې ډول دی چې: د حکومت تر واک لاندې اوسېدل مساوي دي له نظارت لاندې اوسېدل، پوښتل کیدل، لارښوونه کیدل، قانوني کیدل، کنټرولېدل، مهار کېدل، ارزیابي کېدل، تحقیرېدل او محکومېدل دداسې مخلوقاتو له لوري چې نه ددې کار مناسب عقل لري نه په نورو انسانانو کوم فضیلت لري او نه هم ددې کار حق لري.

ښي او چپ انارشېزم

کیڼ اړخي انارشیستان د نولسمې پېړۍ له اشخاصو مثلاً پرینس کرویتکین څخه عبارت دي. دوئ عقیده لري چې بې دولته ټولنې د یوې دیموکراتیکې داوطلبانه همکارئ په پایله کې راتلې او ټینګېدای شي. شخصي دارایي به له شخصي لوازمو په استثنی یا ډېره کمه وي او یا به بلکل موجوده نه وي ځکه چې زراعت او د تولید منابع به د خلکو تر عمومي کنټرول لاندې وي.

ښي اړخي انارشیستان د نوې سیاسي نظریې ښانګه ده چې ځینې وخت د سرمایه‌دارو ازادي غوښتونکو په نامه هم یادېږي. سرمایه دار ازادي غوښتونکي د ډېرې کمې فیصدئ دولتي نظم غوښتونکي دي مګر ډېر کم له دغې ډلې نه بلکل دولت نه غواړي، ښي اړخي انارشیستان یا د هغوئ نژدې کړې یو داسې وضعیت ته سترګې په لاره دي چې هلته به سرمایه دار سیستم ځواب ورکوونکې وي بلکې یو څه به ښارني پرته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوئ وايي سرمايه داري د ټولنې د ټولو افرادو لپاره درنه ګټه راوړي او بلعکس قوانين او ماليات د خلکو دغه عمومي ګټه راکموي. دوئ وايي که چېرته مخالف قوانين او ماليات د توليدي منابعو د انحصار او محدوديت حق له منځه لېرې کړي په دې توګه د سرمايه دارئ طبيعي نظام بلکل خپلواک کېدلی شي.

آيا کولی شو دولت له منځه يوسو ؟

فرض کړئ موږ فکر کوو چې حکومتونه يو بد شی دی څنګه به وکولی شو ځان ترې خلاص کړو؟- موږ واقعاً نشو کولی چې ترې خلاص کړو ځکه د ځمکې د مخ هر ځای د يو ملي دولتي قلمرو حصه ده. په تېر کې کېنې اړخو انارشيستانو باور درلود چې يوازينۍ د خلاصون لار د دولتي لوړپوړو اشخاصو ترور او يا يو ټولنيز انقلاب دی چې دلته بايد د يوی مهمی استثنا يعنی ګاندي نوم واخلو، ګاندي يو کېنې اړخی انارشيست وو هغه ويل چې بهترينه ټولنه هغه ټولنه ده چې د کوچنيو محلي ګروپونو په داوطلبانه همکارئ ولاړه وي مګر هغه د هر قسم ګډوډئ او زورزياتي مخالف وو ددی په ځای هغه د منفي سوليز مقاومت په پلوئ ټينګار کاوو.

ښي اړخي معاصر انارشيستان (سرمايه داران) غيرانقلابي لاری چاری توصيه کوي ددوئ ځينی متعقد دي چې کولی شو په سياسي ديموکراتيکو وسايلو دولتونه له منځه يوسو. او يو شمېر نور يی فکر کوي چې هر څومره دولتونه زموږ په روزمره ژوند کنترول زياتوي په همغه اندازه لا بې کفايته کيږي او ناکاره کيږي چې په نتيجه کی يې خودبخوده پاشل کيږي او له منځه ځي نو په دی توګه اړتيا نشته چې له خشونته ډک بدلون ته لمن ووهو.

ځينی داسی هم شته چې د سياسي مشرانو د سياست په بدلولو ټينګار کوي، انارشيستان بايد کوشش وکړي چې عاقل اشخاص او هغه کسان چې د نفوذ خاوندان دي لکه جنرالان او تجاران دولت سره له همکارئ زړه توري کړي او کله چې دغه متنفذينو انارشيزم ته پنا راوړه دولت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله له منځه ځي. خو دا چې آیا حکومتونه له دیموکراتیک پلوه پرځول ممکن دي ؟- په دې نظر اتکاء چندان معقوله نه ده. عثماني لویه امپراتوري چې د مؤرخانو له نظره فوق‌العاده بې کفایته او فاسده وه کله چې له څو سوه کاله دوام وروسته وپرځېده بې دولتي یې منځته رانه وړه بلکې د عثماني امپراتورۍ له نړېدو وروسته کوچنۍ خو مضبوط دولتونه رامنځته شول چې تر ډېره صالح او له فساده پاک حکومتونه وو.

دا چې موږ ولې دولتونه لرو او ولې باید د دولتونو تر حکم او قوماندې لاندې کار وکړو ددې سوال ساده ځواب دادی چې هر هغه څه چې طبیعي دي نه ترې تېرېدل ښه خبره ده او نه هم طبیعت د حل د یوازینۍ لارې په توګه منل معقوله ده. ځینې خلک وايي د بشر لپاره هر څه چې ممکن دي طبیعت بلل کیږي فکر کوو چې دا مفکوره تر یو حده افراطي ده ځکه انسان په خپل ژوند کې متواتر بدلون ته اړتیا لري او د بدلون لپاره په طبیعت کې انساني دخالت ته اړتیا ده. بلخوا هر هغه څه چې دا مهال یې موږ طبیعي بولو او انسان ته پکې لاسوهنه ممکن نه ده غیرطبیعي بلل منصفانه خبره نه ده.

توماس هابز چې د انګلستان د داخلي جنګونو په موده کې یې ژوند کاوو وایي: دولت د بشریت له طبیعي حالت سره هیڅ رابطه نه لري هغه په دې باور دی چې د بشر خپل اصلي حالت ډېر وحشي او خطرناک دی خلک دولتونه تاسیسوي چې له خپل طبیعي وحشي وضعیت نه وتښتي. هابز وايي لومړنی دولت د یو قرارداد په پایله کې رامنځته شو چې خلکو توافق وکړ څو یو پاچا وټاکي او مطلق قدرت به له هماغه سره وي او ددې قرارداد اصلي هدف د اقوامو او اقشارو ترمنځ سوله قایمول وو. هغه ټینګار کوي چې سوله د یو دولت د رامنځته کولو لومړنی شرط دی او سوله هغه وخت راتلی شي چې کله حاکمان د قدرت مطلق واکمنان وي هغه د واک تقسیم او محدودیت د کورنیو جګړو د پېښېدو اصلي علت بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دولت او طبیعت په اړه د هابز نظر د فیلسوفانو تر نیوکی لاندی راغلی چی له دغه معترضینو څخه یو مشهور یې هم جان لاک دی لاک وایي انسان طبیعي مسلم حقوق لري، د ازادۍ مالکیت او ژوند حق لري او د دولت وظیفه صرف او صرف د سولی برقراري نه ده. په همدی وجه د دولت قدرت باید محدود وي او په یو قسم باید د مختلفو سازمانونو تر منځ تقسیم شي. د جان لاک دغه شان نظریاتو د امریکا په انقلاب ژور تاثیر درلود او د استقلال اعلامیه طبیعي حقوقو ته څرګنده اشاره لري.په همدی توګه لاک او هابز په دی اختلاف سره لري چی د دولتونو پّ نه شتون کی انسانان څنګه لاری چاری وکاروي؟-.

د انسان نوعیت داسی دی چی کولی شي ځان له اجتماعي نظم او ترتیب سره برابر کړي که څه هم دغه ترتیب او نظم دده لپاره ډېر مختلف او متغیر وي. بعضي طوایف او قبایل په سوله کی ژوند کوي ځینی نور یې په جنګونو سره اخته دي او ځینی یې هم په خپلو همسایه‌ګانو د چور او چپاول له لاری خپل ژوند تامینوي. په دی وجه موږ نه پوهیږو چی په طبیعي حالت کی د انسان اوسېدل او زندګي به څنګه وي ځکه چی د انسان د ژوند طرز ځینی وخت سولییز دی او ځینی وخت جګړییز او نامناسب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند او مرگ

د فلسفي ځینی پخواني مسایل د ژوند او مرگ په سوالونو پوری رابطه لري او دا موضوع له نژدی دوه زره کاله راهیسی تر بحث لاندی ده. په اخلاقي فلسفه کی د قصدي او غیر عمدي قتل، ځانوژني، په بل چا د خپل ځان د وژني، د جنین د سقط او د ځنکدن په وخت کی د یو چا د پرېښودلو په داسی حال کی چی کولی شی ویې ژغوری گڼ سوالونه مطرح کیږي.

قتل څه شی دی ؟-

قتل وژل دي لیکن هره وژنه قتل نه دی دا عبارت ده د انسانانو لخوا د نورو انسانانو قصدي او عمدي وژلو څخه. په دی صورت د حیواناتو له منځه وړل څه د انسان په لاس او څه د نورو حیواناتو په مټ دقیق قتل نه حسابیږي.

دوهم د قتل مرتکب باید پوه شي چی دده مستقیم عمل د یو چا د مرگ باعث کیږي او که هغه نه پوهیږي نو دده دا عمل تقصیر نه بلل کیږي، یو کس چی ځان یې په ډیر مهارت سره د ونی په شکل پیچلی وي او یا یې ځان پکی پټ کړی وي او یو بل ښوک یې په ناپوهۍ په لوري ډزی کوي او لگیږي قاتل نه دی لیکن که یو ښوک د ډیرو خلکو تر منځ ډزی کوي او دی ته نه گوري چی مرمۍ په چا لگیږي برحق قتل حسابیږي.

دلته د یوی نکتی یادول ضرور دي چی قتل یوه حقوقي مسئله ده او دا چی د قتل موارد د قانون په اساس څه حکم لري د مختلفو هېوادونو تر منځ فرق کوي. کم عمره ماشومان نه شو کولی په قتل متهم کړو ځکه چی هغوئ نه پوهیږي چی مرگ علت او معلول څه شی دي لیکن د نسبتاً اوچت عمر ماشومان چی د مرگ او قتل په باب په څه پوهیږي او په دی جنایت قادر دي فرق لري. د عاقل او بالغ کس دا ادعا چی نه پوهېده وسله خطرناکه ده او یا دا چی وژل یو جنایت دی نه منل کیږي. دا لنډ توضیحات ډیری سوالونه بی ځوابه پرېږدي لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ✓ آیا قتل مختلف اقسام لري؟-
- ✓ آیا قتل دقیقاً د یو بیګناه کس د وژلو مساوي دی؟-
- ✓ آیا جنګ د قتل له انواعو څخه یو دی؟-
- ✓ آیا له ځانه دفاع کول اساساً قتل حسابیږي؟-
- ✓ آیا قتل یو بد تعریف لري؟-

د امریکا په قانون کی قتل په لومړئ دوهمه او دریمه درجه طبقه بندي شوي دي دا طبقه بندي په هغه زمینه پوری تړلی ده چی د هغی زمینې په مټ عمدي قتل رامنځته شوی دی خو په انګلستان کی بیا قتل پّ دوه طبقو تقسیم شوی دی قصدي او غیر قصدي قتلونه.

قتل عموماً عبارت دی له هغې وژنی څخه چی یو انسان د یو داسی جرم له کولو پرته ووژل شي چی د وژلو لپاره يې لازم جواز موجود وي. ددی اطلاق په اساس غیرنظامیان او عادي خلک چی په جنګ کی وژل کیږي د قتل قربانیان بلل کیږي. دا د فلسفې نظر دی ضرور نه ده چی حقوق دانان دی له دی وروستي نظر سره موافق وي. په جګړه کی شکیل داوطلب سربازان په هغه صورت کی بیګناه نشي بلل کیدای چی جګړه غیر عادلانه وي په دی صورت کی عساکر یا خو قاتلین حسابیږي او یا هم د قاتلینو شبیه کوم بل څه -. د عسکرو دا دلیل سم نه دی چی (ما یوازی د امر اطاعت کړی دی) د مثال په ډول: هغوئ چی په نسل وژنه کی برخه لرله همدغه بهانه کوله خو دا بهانه معقوله او د منلو وړ نه ده. د منځنیو پیړیو فیلسوفان دا خبره تاییدوي چی دفاعي جنګ روا دی. ویتوریو او ګروتویس وایي چی د غیرنظامیانو او عادي خلکو په نښه کول هیڅکله جواز نه لري او دا کار عیناً قتل حسابیږي.

زیاتره فیلسوفان له ځانه دفاع کول بی قیدوشرطه روا حق بولي. توماس هابز لیکي: موږ نشو کولی انسان له خپلي دفاع نه محروم کړو دداسی چا په مقابل کی چی دده په لور زغلي او له منځه وړل يی غواړي. او دا میثاق چی په تشدد نشو کولی د تشدد مخه ونیسو باد او هوا ده، هر انسان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند کولو حق لري له خپل ځان نه دفاع کول د ژوند له حق سره مساوي ده خو په دی شرط چی د مدافع شخص انگېزه له ځانه دفاع وي نه حمله کوونکي ته صدمه رسول. د تېښتی د امکان په صورت کی د مهاجم وژل روا نه دي په داسی حال کی د مهاجم وژل چی د خپل حفاظت بله لار نه وي موجوده د غرب قضايي حوزه قتل نه بولي. په امریکا او فرانسه کی افرادو ته د شخصي دارایئ د حفاظت لپاره د مهاجم وژل جایز دي.

کله چی د قتل نوي توجیهات لیدل کیږي مجبور یو چی قتل ته هم یو نوی تعریف ورکړو لکه سیاسي ترور، د خلاصون جگړه او داسی نور... خو که توجیه هر رنگه موجوده وي عمومي او واضح خبره داده چی قتل یو رذیل عمل دی.

ځانوژنه څه شی ده ؟

ادعا کیږي چی ځانوژنه یو شریف عمل دی ځینی وخت د سقراط مرگ د یو دلیل په توگه راوړل کیږي خو دا نمونه دا خبره نه ثابتوي چی ځانوژنه یو ښکلی عمل دی. خو بیا هم کولی شو ووایو چی هر ویرانوونکی عمل ځانوژنه نه ده، له خطره ډک عملونو سره مینه لرل لکه د تیز رفتاره موټرو زغلول چی د مرگ باعث کیږي ددی نښه نه ده چی هغوئ واقعاً غواړي چی مړه دی شي. له فوځ یا خطري مرگوني بل هر ځواک سره یو ځای کېدل د ځان د وژلو مانا نه لري حتی یو سرباز چی ځان په نارنجک ورغورځوي څو د خپلو نورو ملگرو ژوند وژغوري له مرگه وروسته د زړورتیا مډال ورکول کیږي او په ځانوژنی نه متهمیږي.

په خپله د سقراط مرگ ځانوژنه نه وه، د یونانیانو تر منځ د شوکران ښښل د اعدام یو شکل بلل کېده. فرض کړئ که په اعدام محکوم یو زنداني د زهرو له ښښلو غاړه غړولی وای نو د اعدام حکم به یي په یوه بله خطرناکه طریقه عملي شوی وای. د سقراط له لوري د شوکران ښښل په دی مانا وو چی هغه غوښتل د دار تختی ته په یوه نسبتاً اسانه او ارامه لار ورشي خو ځان ته له داسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاری د مرگ سزا ورکول لازم عمل نه دی څکه کېدای شي سقراط د مرگ له سزا بخښل شوی وای په هغه حالت کی به سقراط هېڅکله شوکران نه وو څښلي.

د ځینو په نظر ځانوژنه هر وخت بده نه وي څکه ځینی وخت ژوندي پاتې کېدل ډېر بد عواقب لرلی شي چې له مرگه هم بدتر وي. یو ډله خلک وایي ژوند زما خپل دی هر وخت چې هر څه می زړه غواړي له ژوند سره یی کولی شم. ځینی وخت له مرگه د بدتر حالت له ویرې خلک ځانوژنی ته ترجیح ورکوي مثلاً له نازي المان سره د جنگ په وخت به انگلیسي مامورینو زهري کپسول له ځان سره گرځول څکه که نیول شوي وای تر داسی اندازی شکنجه کېدل چې تر مرگ سل واره بدتر وو. کله چې د دردونو د مخنیوي تکتیکونه محدود وو د سرطان مریضانو ته به تر حده زیات مرفین ورکول کېدل چې عیناً حکم یی درلود. دا چې آیا کولی شو ووایو چې ځانوژنه همېشه روا ده ؟- ځینې خلک استدلال کوي چې دقیقاً هماغسی چې یو انسان حق لري خپل زاړه اخبارونه د کور زاړه لوښي او لباسونه له منځه یوسي خپل ژوند ته هم خاتمه ورکړي څکه زندگي د هر چا شخصي ملکیت دی او د هر چا ژوند په همغه کس پوری تعلق لري.

سمه ده دا به ومنو چې هر کس د خپل ژوند مالک دی لیکن دا به ضرورة لازمه وي چې خودکشي هم د انسان خپل حق وبلل شي ؟-

زما حق به د یو بی ارزښته شي لکه زوړ اخبار او د چای د زاړه لوښي د له منځه وړلو لپاره ومنو لېکن دا په دی مانا نه ده چې موږ د هر هغه څه د له منځه وړلو حق لرو چې موږ یی مالکان یو. ژوند د یو انسان له ارزښته ډک ملکیت دی او ددی ملکیت له منځه وړل د یو انسان مطلق حق نه شو بللی څکه ځینی وخت د یو چا په ژوند پوری د نورو انسانانو ژوند تړلی وي. په پخواني روم کی پلارانو خپل اولادونه له منځه وړلی شول څکه هغه وخت دا نظریه غالبه وه چې اولادونه د هغوئ په پلرونو پوری تعلق لري او د همدی تصور په بنیاد مېرونو خپلی ښځې هم وژلی شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غرب کې د عیسویت او ورپسې د فیمنېزم له تاثیر وروسته ټول دغه ډول پخواني رواجونه او د مالکیت نظریات وحشي وبلل شول.

ژوند د هر انسان خپل حق نه دی بلکې په یو ډول د هغه د ژوند حق له هغه ماحول سره شریک دی چې دی پکې اوسېږي او ده ته یې روزنه ورکړې ده. مثلاً په جاپان کې ځانوژنه تر ډېره قبیح عمل نه بلل کیږي خو که په فساد تورن یو جاپانی تجار په خپل فساد کې رسوا شوی وي او هغه د خپلې رسوایئ په پایله کې وغواړي ځان ووژني دا به د جاپان په نسبت په یو غربي هېواد کې بده وګڼل شي ځکه چې هغه غواړي د پولیسو د مجازات له وېرې دا کار وکړي. په غرب کې ځانوژنه له متضررو اشخاصو د ښښنې د غوښتو یوه لار نه بلکې له سزا نه د شرمناکې تېښتې په توګه تلقي کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شر وجود

په نړۍ کې د شر موجودیت د توحیدي خدای پېژندنې لپاره عمده مسأله ده چې په بنیاد یې خدای مطلق مهربانه او مطلق واکمن دی. ځینې نور دینونه وجود لري چې د هغوئ د لمانځنې خدایان نه مطلق رحیم دي او نه مطلق قادر. همدارنګه داسې دینونه هم شته چې وایي د خدای ذات یو ناپېژندل شوی شی دی په همدې دلیل ددغه دین پیروان ګمان کوي چې د یو ناپېژندل شوي خدای عبادت کوي.

د اسلام، عیسویت او یهودیت برخلاف هغه ادیان چې ګڼ شمېر خدایان لري د شر د وجود شاید د خپلو خدایانو تر منځ د کشمکش نتیجه وبولي چې نه مطلق قادر دي او نه مطلق رحیم.

ملحد فیلسوف ډیوېډ هیوم د شر مسئله داسې تشریح کوي: که په نړۍ کې د شر وجود د خدای په اراده وي په دې صورت کې هغه خیرخواه نه دی او که د شر وجود د خدای په اراده نه وي نو په دې صورت کې هغه مطلق قادر نه دی. دا چې شر به خامخا یا د خدای په اراده وي یا د خدای بې ارادې، نو په دغه دواړه حالته کې به خدای هم یا مطلق قادر نه وي یا مطلق رحیم. او درېیمه نتیجه هم ممکن ده او هغه دا چې خدای بلکل وجود ونلري. ډیوېډ هیوم دا مسئله واضح نه کړه لیکن په خپلو لیکنو کې یې ځای ځای د شر وجود د خدای د عدم وجود د یو دلیل په توګه کارولې دی په همدې دلیل موږ د هیوم د درېیم نظر په سر له بحث نه صرف نظر کوو.

موږ به معمولاً د هغه شر تر منځ چې انسان یې ایجادوي او د هغه شر تر منځ چې انسانان کنټرول نه پرې لري په تمیز قایل شو. دا چې یو انسان بل ته شر پیدا کوي کولې شو اخلاقي شر ونوموو خو د زلزلې، قحطۍ او مریضۍ په شان شرونه طبیعي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الاهیاتو ځینی عالمان تاکید کوي چې شر صرف یو ذهني مفهوم لري. د شر او بد کلمات د نارضایت له صفاتو پرته بل څه نه وي، یعنی که په ساده ژبه ووایو هر هغه څه چې زموږ بد راځي او نفرت مو تری کیږي شر دی او هر هغه څه چې موږ ورسره موافق یو خیر یې بولو.

د ابن میمون په شان فلاسفه متعقد وو چې هر هغه څه چې له خیر نه خالي وي او د انسان تاوان پکی وي شر دی. بیماري، قحط، فقر او جهل ذاتاً شر دی ځکه چې انسان ته بدبختي راوړي. انسان نشي کولی ووایي چې شر خدای پیدا کړی دی، که فرض کړو ووایو چې یو سړی ړوند دی هغه ته ړندېدل شر دی ځکه چې عدم بینایي ده. یا په ملاریا ککړ یو کس ته د هغه د صحت غیر سلامتي یو شر ده خو دلته شر عدم نه ده وجود ده، د وینی په جریان کی د پلازما په نامه د ذره بیني موجود وجود.

بل اعتراض په هغه نظریه دی چې هم شر عدم او نشت بولي او هم یې د علت د قوی په توګه مطرح کوي کولی شو استدلال وکړو چې نشت نشي کولی د هیڅ څه شي علت شي ځکه یو څه چې نه وي نو علت به څنګه شي.

کله چې د علت او معلول مسئله راځ نو ضرور ده چې سرچینه به یې له یو وجود نه شروع کیږي. مثلاً سټالین او هټلر د یو وحشتناک شر علت ول هغوئ په خپل نوبت نور شرونه راوټوکول. دلته شر له خپلی سرچینی نه شروع شو او د دغی سرجینی په توګه سټالین او هټلر علت ول نه عدم او نشت.

ظاهراً د عدم نظریه د شر له مسئلی نه عاجز دی نو که شر د خیر نه شتون ته وایي دلته دا سوال مطرح کیږي چې څه علت دی چې دغه وحشتناک واقعیتونه رامنځته کیږي که چیرته خدای مطلق رحیم او مطلق قادر وي نو ولی اجازه ورکوي چې دغسې وحشتناک حقایق رامنځته شي ؟-

آیا د خدای او انسان د خیرخواهۍ تر منځ فرق شته ؟-

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرته په همدی نکتې توافق وکړو چې د انسان او خدای خیرخواهي په نوعیت کی متفاوته ده نو آیا دا د شر د مسئلی حل دی؟

ددی سوال په جریان کی سری ویېلی شي چی آیا هغه خدای چی خېرخواه نه دی د عبادت لایق دی؟- دا ډېره لری ښکاري چی خیرخواه خدای دی وکولی شي وحشتناک شر چی په دنیا کی موجود دی امضا کړي او روا دی یې وبولي. که یو شخص د ماشومانو یوه ډله په حبس کی واچوي او تر مرګه یې وږي کړي داسی شخص به خلک دارالمجانین ته بوځي او د لیوني ګمان به پری وشي نو څنګه به یو مطلق قادر خدای وکولی شي هره ورځ د قحطۍ له وجی معصوم ماشومان ووژني؟-

همدا راز دا سوال مخی ته راځي چی د تکوین د نظریې دا دعوه چی خدای انسان په خپل شکل پیدا کړی دی څنګه ومنو. د الاهیاتو عالمان چی د متخصصو مؤمنانو اکثریت یی تشکیلوي وایي چی د خدای او انسان تر منځ شباهت جسماني شباهت نه دی بلکی تر ډېره حده دغه شباهت روحاني شباهت دی نو آیا په دی صورت کی د اجماع په باب د تکوین تفسیر رد کړو؟-

ظاهراً د خدای له وجود نه منکر فیلسوف ډیوېډ هیوم وایي: د خدای په اړه دا تصور چی انسان یی په خپل شکل پیدا کړی دی کاملاً غلطي ده. آیا له دی نه دا نتیجه واخلو چی خدای خیرخواه دی خو قادر مطلق نه دی ؟- هیوم په ریشخند انداز سره وایي هغه خدای چی دا نړۍ یې پیدا کړی ده لومړی یې باید خپل هنر په یو بل څه ازمایېلی وای. هیوم وایي شاید د جهان خالق زوړ شوی وي یا شاید د نړۍ جوړوونکی خدای کوچنی ماشوم وي چی تر اوسه لا تازه زده کړی کوي.

که چیرته شر یوه طبیعي پدیده وي او انسان هم د خیر او شر تر منځ په فرق او انتخاب کولو کی خپلواک وي نو په دی اساس موږ باید د خیر او شر تر منځ په انتخاب قادر واوسو. لیکن د سیلابونو، خشک‌سالۍ او بیمارۍ په شان شرونه د انسان د انتخاب په نتیجه کی نه راځي، د هیوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتیجه ګیري داده چې زموږ لپاره د خدای ذات نالیدلی او ناپیژندل شوی دی او موږ نشو کولی یو نالیدل شوی شی کاملاً وپېژنو.

البته د هغه کسانو لپاره چې ملحدین دي د شر مسئله مطرح نه ده نږی اتفاقاً د شرورو لرونکی ده دقیق هغه ډول لکه نور طبیعي اشیاء چې وجود لري. د ملحدینو یوه ډله وایي چې د شر موجودیت همغه څه دي چې دوئ لا نور د خدای په وجود بی باوره کوي. لېکن د شر مسئله په خدای د بی باورئ مطلق او مطمئن دلیل نه دی که څه هم ځینی وختونه دا مسئله د خدای د وجود په وړاندی غاښ ماتوونکی ځواب وي خو په حقیقت کی داسی نه ده. موږ یو څو ځوابونه وړاندی کوو هغه چې تر اوسه مذهبي او غیرمذهبي فیلسوفان پری په بحث اخته دي.

- شر وجود نه لري
- خدای وجود نه لري
- شر هم وجود لري خدای هم وجود لري، هغه مطلق مهربانه دی لیکن مطلق قادر نه دی
- شر او خدای دواړه وجود لري، هغه مطلق قادر دی خو مطلق مهربانه نه دی
- شر او خدای دواړه موجود دي، لیکن خدای نه مطلق رحیم دی نه مطلق قادر
- خدای موجود دی لېکن تر اوسه په مکمل ډول د هغه د ذات درک او پېژندګلوي نه لرو
- څه مسئله نشته، د خدای څرګنده خېرخواهي د هغه څرګند قدرتونه او د شر ښکاره او ثابت موجودیت متقابلاً سره جوړ دي لېکن ددغه جوړښت نوعیت یو راز دی چې د بشر له درک او فهم نه لوړ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدای وجود

یهودیت او مسیحیت دینونه خدای د یو نامخلوق او نامتناهي موجود په توګه تصور کوي چې نړۍ او هر څه چې په نړۍ کې دي همغه پیدا کړیدي. دا موجود د بشر په نسبت د خالق مقام لري ددغه دواړو دینونو په عقیده خدای د پلار په مقام دی چې خپلو انساني بچیان هم په دی دنیا او په اخروي دنیا تعذیبوي او تحسینوي. اسلام یعنی دریم لوی توحیدي دین په ځینی مواردو کی له دغه دواړو دینونو سره مشترکات لری. که څه هم مستقیماً خدای د پلار په توګه نه تلقي کوي لېکن بیا هم ددی باوجود الله یعنی د مسلمانانو خدای په قرآن کی د هو په لفظ ځانته اشاره کوي او دقیقاً د یهودانو او مسیحیانو د خدای په شان انسان تعذیبوي او تحسینوي.

البته د خدایانو مربوط تصور ددغه دریواړو دینونو له تاریخچې ډېر پخوا دی، داسی تر سترګو کیږي چې د خدای په اړه تصور د نړۍ د تاریخ په ټولو پیژندل شوو ټولنو کی د یو اساسي تصور په توګه موجود وو. د فیلسوفانو په باب باید ووایو چې هغوئ پیړی پیړی د خدای د وجود په اړه فکر کاوو د هغوئ علاقه غالباً په دلایلو متمرکزه وه.

آیا کولی شو د خدای وجود اثبات کړو ؟-

او یا دا چې هغه تنها تر ایمان پوری متعلق وبولو ؟-

د خدای د وجود د اثبات لپاره مهمترین دلایل عبارت دي له : دلیل د الهام په بنیاد، دلیل د معجزاتو په بنیاد، دلیل د علت اولی، دلیل وجودي، دلیل اتقان صنع.

دلیل د الهام په بنیاد

ټول دریواړه لوی توحیدي دینونه ادعا کوي چې ځینی وختونه خدای نارینه او ښځینه وو ته ځان په مخصوصه توګه ښايي په دی توګه درېواړه دینونه تعلیم ورکوي چې خدای په کوه طور کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان موسی (ع) ته ښودلی دی او لس فرمانونه یعنی لس لوحی او قوانین یې هغه ته ورکړل. په دی سربېره عیسویان عقیده لري چی خرنگه د نوي تعهد په بنیاد خدای عیسی مسیح په واسطه نوی شریعت بشر ته وحی کړ، په داسی حال کی چی اسلام وایي خدای یعنی الله له محمد سره خبری وکړی او بېلابېل دستورات او قوانین یی هغه ته ورکړل او مومنانو ته یې زېری ورکړ. همدا راز ځینی وخت عادي مومنان ادعا کوي چی د خدای د وجود په باب شخصي الهامات لري دوئ دغه الهامات ځینی وخت د خوب ځینی وخت د خیال او ځینی وخت د خارق العاده او معجزه یي تجربو په اساس یادوی. لېکن ددوئ مخالفین دغه خبره ردوي او وایي چی اکثره وخت انسان په خوب کی هغه څه ویني چی اصلاً حقیقت نه لري مثلاً یو څوک په خوب کی الوتونکی انسان ویني حال دا چی الوتونکی انسان بلکل وجود نه لري یانې خوب او خیال د اعتماد وړ دلایل نشي کېدای.

دلیل د معجزاتو په بنیاد

معجزات څه شی دي ؟- تر ټولو مشهور حکایت دادی چی معجزه ٚپ انساني امورو کی غیرعادي واقعه ده چی معمولاً د ښه او یا بد شخص لپاره گټوره ده او د خدای په مستقیم دخالت سره رامنځته کیږي. او یا د خدای په امر سره د پیغمبرانو او پاکو خلکو په واسطه رامنځته کیږي. معجزات اکثره د طبیعت برخلاف پیښېږي مثلاً کله چی انسان مړ کېږي هیڅکله بیا نه ژوندی کیږي خو که خدای وغواړي د خپل نېک بنده په لاس کولی شي مړي بیا ژوندي کړي.

معجزات هغه خارق العاده وقایع دي چی علم یی په بیان او درک قدر نه دی په همدی حال کی ماټریالسټ فیلسوفانو ته چی علمي ذهن لري هیڅ خارق العاده پیښه دومره خارق العاده نه ده چی د مادي علت فاقد وي، ماده پرست فیلسوفان یوازی په همغه حقایقو باوري دي چی مادي علم یی تصدیق کوي. اور همېشه سوزول کوي یخ همیشه یخول کوي، ټول طبیعي مواد د جاذبی د قانون طابع دي، اوړی همېشه په پسرلي پسې راځي، او ټول ژوندي سر یوه ورځ مري. روښانه ده چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ د علت او معلول د قوانينو محکومه ده او که تر اوسه په کوم کار زموږ علم نشته باور دی چې په راتلونکي کی به پوهان ورته ورسېږي.

ډیویډ هیوم (۱۷۱۱-۱۷۶۰) د هغو دین ضد دلایلو تر ټولو مخکښ مسؤل دی کوم چې دا وخت د غرب په الحادي محافلو کی رایج دي. هغه وايي: د طبیعي قوانینو د صدق لپاره ډېر زیات دلایل شته دي خو د معجزاتو د تایید لپاره ډېر اندک ثبوتونه شته کوم چې طبیعي قوانین یی نقضوي. هیوم وايي خلک طبعاً دروغجن هم شته دا چې فرد دروغ ووېيلي یا د غلطۍ مرتکب شوی له دی ډیر احتمال لري چې ووایو طبیعي قوانین باطل شوي دي.

دلیل د علت اولی

د علت اولی مهمترین بحث له منځنیو پېړیو زموږ لاس ته رسېدلی دی، دا دلایل په دی توګه جریان مومي:

هر علت علت لري او خپله همدغه علت هم یو علت لري اخیري علت هم یو علت لري او دا مسیر همداسی د وروسته په لور تر اخره دوام مومي. اخیراً به همدغه علت یا متناهي ختمېدونکی وي او یا نامتناهي نه ختمېدونکی. اوس که دغه مجموعه متناهي وی نو باید د شروع یوه نکته ولري چې کولی شو هغی ته لومړنی علت ووایو او دغه علت اولی خدای دی. او که دغه مجموعه نامتناهي وي څنګه ؟- آکویناس له ډیرو ملاحظاتو وروسته دا امکان ردوي چې ټوله نړۍ له ازله موجوده وه او د زمان شروع یی نه درلوده، لېکن دلته باید وپوهېږو چې ارسطو په دی باب هیڅ تشویش نه درلود هغه باوري وو چې نړۍ له ازله موجوده وه که چېرته د ارسطو خبره سمه وي نو د علت اولی دلایل بې اعتباره کیږي.

آیا کولی ووایو چې د علت او معلول دلایل خطا نه دي؟-

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا ممکن ده چی د علت او معلول ارتباط به خپل ذات کی هیڅ نه وي او دا هسی د بشر د ذهن زیږنده وي؟-

یا دا چی وپوښتو آیا ریښتیا هم علت له ازله وجود لري او زماني آغاز او شروع لري که نه ؟-

که د اکویناس دغه ادعا چی د نړۍ له ازله شتون نا ممکن دی ومنو نو باید پوښتنه وشي چی آیا د خالق لپاره د ازلی وجود تصور آسان دی؟- او که دی نو ولې ؟-

که چېرته موږ ومنو چی د خدای وجود له ازله وو نو دلته د ارسطو نظر په خپله تاییدیږي چی د ازل په نامه یو څه شته او دا حق بیا ارسطو ته حاصلیږي چی ووایي نړۍ له ازله موجوده وه. برعکس که ووایو چی خدای له ازله نه وو موجود نو په دی توګه دا خبره منځته راځي چی د خدای وجود هم باید علت ولري هغه علت هم باید یو علت ولري او همداسی تر اخره.

بعضی فیلسوفان وایي چی خدای په خپله د خپل ځان علت دی لېکن دا تصور چی علت په خپله د خپل ځان علت کېدلی شي د ازل تر مسئلی هم سخت او پیچلی بحث رامنځته کوي، یانی څنګه یو موجود چی وجود ونه لري کولی شي چی خپل ځان رامنځته کړي ؟-

دلیل د وجود په بنیاد

مشهور فیلسوف آنسلم (۱۰۳۳- ۱۱۰۹) له مقدس کتاب نه په دی عبارت شروع کوي چی احمق په خپل زړه کی وویل خدای وجود نه لري، هغه وایي حتی د خدای منکرین هم باید د خدای تصور په زړه کی ولري له دی بغیر هغوئ نشي کولی په خپله خبره هم وپوهېږي.

(خدای وجود نه لري) دا تصور چی حتی یو احمق یې هم په خپل زړه کی لري دقیقاً څه شی دی ؟

آنسلم وایي د خدای تصور د هغه موجود تصور دی چی له هغې د کوم بل لوی شي تصور نشو کولی، یعنی موږ نه شو کولی چی له خدایه د بل لوی شي تصور وکړو ځکه د خدای تصور

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبارت دی د یو داسی موجود له تصور څخه چی تر ټولو پوه، تر ټولو زورور، ازلي او مطلق کامل دی نو دغه تصور د خدای تصور دی او په کایناتو کی ددغه تصور بل مثال نه لیدل کیږي.

دلیل د اتقان صنع

د خدای د وجود د تایید لپاره دا دلیل د فلسفی تر ټولو ګویا دلیل دی چی دنیا او په دنیا کی شته اشیاء د یو عجیب نظم لرونکي دي د سیارو له حرکاتو نیولی د مغزو تر خارق العاده جوړښت پوری دا هر څه تصادفي نشي کېدلی دا ډول نړۍ نشي کولی بغیر له هدفه او تصادفي منځ ته راشي دا دنړۍ د یو حیرانوونکي هنري اثر مشابه ده.

ویلیم پالي (۱۷۴۳-۱۸۰۵) دا له ساعت سره مقایسه کوي که چېرته موږ په یوه بی انسانه جزیره کی ساعت ومومو هیڅکله به څوک داسی فکر ونه کړي چی په دی جزیره کی د ساعت دا ډول پیدا کېدل تصادفي وي او دا ساعت په خپل سر رامنځته شوی دی بلکی بلافاصله به مو نتیجه اخیسته چی یو عاقل موجود شته چی د کوم غرض په خاطر یی دا ساعت جوړ کړی دی ، په دی توګه ساعت ساز له خدای سره مقایسه کیږي.

ډیویډ هیوم وايي: نړۍ نشو کولی چی له انساني صنعت سره تشبیه کړو هغه وايي که نړۍ له ساعت سره مشابه ده له غټو غټو حیواناتو او ونو بوټو سره هم مشابه ده ؟- که ساعت کوم عاقل شخص طرحه او ډیزاین کړی دی نو حیوانات او ونې بوټي طبیعتاً رامنځته شوی دی چی د یو ساعت ساز او ډیزاینر شتون ردوي.

دلته سوال دادی چی آیا له یو مدبر او طراح پرته کېدای شي دغسی منظمه نړۍ رامنځته شي ؟- د ډیویډ هیوم ځواب دادی چی ثبات له ګډوډۍ او نامنظمۍ نه ډېر ارزښتمند دی نړۍ طبیعتاً استواره او باثباته ده او اړتیا نشته چی څوک یې کنټرول کړي د طبیعت قوانین هر څه کنټرولوي او دوام مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابري او مساوات

آیا برابري یو داسی ارمان دی چی د دفاع کولو ارزښت لري ؟-

دلته اړتیا ده چی توضیح کړو چی موږ د کوم ډول برابرۍ خبره کوو. ځینی وخت د برابرۍ ټکی د اذهانو د مخشوش کېدلو سبب شي ځکه کله کله مساوات طلبان وايي چی خلک په هر حال سره برابر دي وروسته دا نتیجه ګیري وشي چی باید ټول خلک سره برابر اوسي ددی ابهام د توضیح لپاره باید د برابر کلمه په څو مختلفو جملو کی استعمال شي.

کولی شو ووایو چی د مساوات طلبۍ مخالفان ددغه غلط فهمۍ اصلي قربانیان دي هغوی د برابر د کلمې په مقابل کی وايي چی خلک بی تردیده سره برابر نه دي او پوښتي چی کله تاسو وایئ چی خلک سره برابر دي مقصد مو څه دی ؟- هغوئ په دی هم نه پوهیږي چی له هر لحاظه د خلکو برابري هم زیانمنوونکی ده او هم ناممکن ده.

بېشکه هیڅ حکومت که هغه هر څومره قدرتمند حکومت وي هم نشي کولی چی ټول خلک هم د قد هم د جرأت او هم د مهارتونو په لحاظ سره برابر کړي. که چېرته چارواکو کولی شوای چی د یو چا ذهني توان پورته کړي اول به یې خپله توانمندي پورته کړی وه.

لېکن حکومت کولی شي خلک په ځینی نورو مواردو کی سره برابر کړي. مثلاً حکومتونه کولی شي خلکو ته د برابرۍ رایې ورکولو حق ورکړي. او یا د مساویانه محاکمې کولو حق ورکړي دا ډول سیاسي برابري اصولاً ناممکنه ده. د اقتصادي برابرۍ له عهدی هم هیڅ حکومت کامیاب نه دی وتلی لېکن ځینی نور فکر کوي چی دولتونه کولی شي خلک د مادي امکاناتو او درآمد له لحاظه سره برابر کړي. کله چی موږ د برابرئ خبره کوو حتماً به زموږ هدف یا سیاسي برابري وي او یا هم د مادي وسایلو او آمدن برابري. ډېری غربي فیلسوفان بلخصوص هغوئ چی د مساوات

(c) ketabton.com: The Digital Library

طلبۍ ضد دي دا تاییدوي چې سیاسي برابري د سیاسي آزادئ اساسي شرط دی، او په همدی وجه برابري یو سالم ارمان دی.

اقتصادي برابري د نړئ د اکثره جنجالونو منشأ ده ځکه چې اقتصادي برابري له اړتیاوو، غوښتنو او تمایلاتو پورې اړه لري. آیا هغه خلک چې په ذهني، ښکلا، کاري ځواکمنۍ او د بیدارۍ له لحاظه نابرابر دي باید د اقتصاد له لحاظه هم سره برابر کړو ؟- یا دا چې آیا د ښایست په لحاظ بهتر شخص د یو بدرنګ کس په نسبت د زیات عاید د ترلاسه کولو حق لري ؟-

هغو ټولنو ته لاسرسی چې اقتصادی نابرابري یې لرله یو اساسي مشکل وو. دلته لیدل کېږي چې اقتصادي برابرۍ ته لاسرسی هغه وخت کیږي چې د افراط او نابربرئ له پولو تېر شو خو داسی نه لکه جورج اورل چې وایي چې شخصي دارایئ دی هم په مساویانه ډول بی له تبعیضه د افرادو تر منځ سره وویشل شي. تاریخ راښیي چې هېڅکله داسی اعمالو نابرابري په برابرۍ نه ده بدله کړې. د دارایئ تقسیم د برابرۍ دایمي حالت منځته نشي راوړلی او نه هم د مساوات طلبۍ دوامدار خوب لیدنه د تحقق قابل ده، بلکې حکومت باید د لازمي برابرئ د ساتنی لپاره د اقتصادي زېربناوو چلښت ته دوام ورکړي او هغو کسانو ته د کار کولو زمینه برابره شي چې د اقتصاد د چلښت او لوړتیا توان لري.

امریکایي لیکوال رابرټ نازیک د سیاسي فیلسوف او د ښي اړخي سرمایه‌دارۍ مدافع آین رند له نظریې ژور متأثر دی. نازیک په خپل کتاب (بی دولتي: دولت او د آرمانونو ښار) کی ادعا کوي چې که چېرته دولت غواړي چې اقتصادي برابري ایجاد کړي نو د بالغو افرادو ترمنځ دی سرمایه داري فعالیتونه غیرقانوني اعلان کړي. دلته د مثال په ډول یوه کیسه رانقل کوو: مثلاً ویلټ چیمبرمین فوق العاده تکتیکي شخص ده او ډیر خلک د هغه د مسابقې د لیدلو لپاره ورځي خو ویلټ په دی شرط لوبه کول غواړي چې دده طرفداران باید دده په صندوق کی ډېرې پیسی واچوي. نازیک وایي د یو مساوات طلب په نظر چیمبرمین حق نه لري او دا له انصافه لېرې خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ځکه باسکټ بال یوه ګروپي لوبه ده چیمبرمین نشي کولی چی د ګروپ د نورو لوبغاړو په نسبت زیاتی پیسې لاسته راوړي. خو له بل لوري وايي چی د هغه د طرفدارانو له دی نه منع کول چی خپل قهرمان ته اضافي پیسی ورکړي د هغوئ د آزادۍ سلبول دي.

نازیک د دارایئ د تقسیم په باب متفاوت نظر لري. هغه وايي هره سرمایه له یوی مشروع لاری ترلاسه شوی ده. شاید داسی هم وي چی د زور او یا غلا له لاری پیدا شوي وي. که د سرمایې فعلي صاحبان او یا پلرونه یې د غلا او زور مرتکب شوي نه وي د هغوئ له دارایئ نه د محرومولو هر ډول کوشش د هغوی په حق ښکاره تعرض دی. ځینی وخت دا هم وايي چی حکومتونه چی له فقیرانو سره د کومک لپاره کوم مالیات له سرمایه دارو راټولوي په جریان کې یی د رعیت ډیری حقوق تر پښو لاندی کېږي. په دی صورت دولت باید دولت حداقل وي په دی مانا چی د دولت وظیفه یوازی له جنایاتو مخنیوی او د بهرني دښمن په مقابل کی دفاع وي.

د فرصت برابري

مساوات طلبان ځینی محدودیتونو ته ترجیح ورکوي یعنی د فرصتونو مساوات.

دلته مهمه نظریه داده چی هر څوک باید په ټولنه کی د کامیابۍ چانس او فرصت ولري. ددی امر د ممکن کېدلو لپاره باید دا وظیفه دولت په غاړه واخلي چی کولی شي له مالیاتو څخه د مدارسو او تعلیمي او تحصیلاتي مؤسساتو د جوړولو لپاره کار واخلي. لېکن هیح کس نه غواړي چی مالیات ورکړي خو دداسی کسانو شمېر هم کم نه دی چی ددی لپاره مالیه ورکوي څو د پوهنتوني زده‌کړو کلینیکي مرستو او ټولنیزو رغنیزو چارو له فرصت څخه په مساویانه ډول استفاده وکړی شي.

په غرب کی اکثره خلک د نازیک او آین رند د نظریې پلویان نه دي خو هغوئ دا امکان هم مني چی ډیری خلک اخلاقاً ددولتي بودیجو لپاره له خپلو شتو لاس په سر کېږي هغه شته چی ددوئ قانوني ملکیت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دی توګه وییلی شو چې دولت په خاصو او معیینو حالاتو کی حق لري چې د عمومي لویو مصالحو په خاطر ځینی اشخاص د هغوئ له آمدن نه محروم کړي.

قانون او ارزښتونه

ځینی مساوات طلبان د خپلو ارمانونو د دفاع لپاره د حکومت او قانون استناد کوي، خو قوانین باید اجتماعي وي او د مشخصو اشخاصو او محوطې لپاره نه وي، او که داسی وي هغه اصلاً قانون نشي بلل کیدای.

چېرته چی د یوی اجماع په صورت کی له قانون نه برخمن کیدل موجود وي او په پراخه توګه له هغی حمایت وشي نو فکر وکړئ چی د مساوات لپاره مو یو مناسب فرصت تر لاسه کړی دی. لېکن مساوات طلبان له قانون نه د یو لوړ شي په لټه کی دي چی د خپل هدف دفاع پری وکړي، هغوئ غواړي چی له سیاسي، اقتصادي او احتمالاً اجتماعي برابرئ نه هم دفاع وکړي. اکثره وختونه قانون د ټولو هغو خلکو لپاره یو قسم تطبیقیږي چی قانون تر پښو لاندی کوي خو بیرته د قانون په باب دا احتمال وي چی د ټولنې د ځینی ګروپونو په وړاندی په تبعیض او نابرابرئ قایل دی. د جنوبي افریقا د عبور او مرور قانون همداسی وو، له هغوئ سره چی د عبور او مرور له قانون نه تخلف کوي یو شان برخورد کېده خو سپین پوستي له هماغه اول وخته د قانون په عملي کولو مجبور نه ول.

بېشکه د انسانیت ارمان دادی چی د ټولنی تر منځ مهرباني، عاطفه او متقابل احترام موجود وي په دی توګه باید ټول انسانان د ټولنی هرقشر ته که هغه لوړ وي او که ټیټ په عزت او احترام قایل وي بی له دی چی فرق پکی وشي. بلخوا که څه هم دا عمل ممکن دی خو په عملي ډګر کی ډیر کم تطبیقیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حد اقل دولت

آین رند، نازیک او نور ښي لاسي ازادي غوښتونکي استدلال کوي چې د دولت بهترین قسم حداقل دولت دی. حداقل دولت یعنی هغه چې د خپل فعالیت حوزه په ځینی زمینو پوری محدودوي، دغه حوزی د بهرنئ حملې په مقابل کی دفاع او دنظم او قانون د ساتنې په شمول ساحاتو ته وپیل کیږي. د نازیک په باور د دولت حنجره د ملت لخوا د قانون د عملي کولو په خاطر د ځینې ازادیو قربانولو ته وایي، موږ په قانون کی دقتل خلاف نکات ځایوو ځکه هیڅوک باید د خپل همسایه د وژلو حق ونلري، دا په یو ډول محدودیت دی خو داسی محدودیت نه دی چې زموږ د ځوریدلو سبب شي هغه محدودیت چې موږ یې منلو ته تیاریږو هغه محدودیتونه دي چې موږ یې عملي کول اړین بولو.

په حقیقت کی ځینې مساوات طلبان او د مساوات طلبۍ ضد اشخاص په همدی ټکي سره وران دي چې د دولت د مسؤلیت او ثدرت ساحې دی وټاکل شي یعنی دا ټکی دی روښانه شي چې دولت تر کومه حده قدرت باید ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آزادي

په سیاسي او اجتماعي برخه کی آزادي د یو انسان د حقوقو بنسټ دی.

- ✓ له سانسور څخه آزادي: یعنی د لیکلو او ویلو آزادي هماغه څه چی کټ مټ انسان یې غواړي.
- ✓ له مذهبي تحمیل څخه آزادي: یعنی د لمانځلولپاره آزادي چی د یو فرد حق دی او همدا راز د نه لمانځلو لپاره د انسان خپلواکي.

سیاسي آزادي

ټولی ازادئ سیاسي نه دي، له ویری نه آزادي یعنی د روزولټ نظریه په پام کی ونیسی: روزولټ د هغې ویری خبره کوله چی مستبد دولتونه یې د رامنځته کولو باعث وي. لېکن خلک نوری ویری هم لري، خلک غواړي د مرضونو له وېری د ذهني او رواني اختلالاتو له وېری او د یوازیتوب له وېری نجات ومومي.

خو زموږ بحث دلته د سیاسي آزادۍ په وضاحت څرخي چی د افرادو او دولت مربوط کیږي. سیاسي آزادي په خپل ځان کی یو ډیر پراخ بحث دی لهذا موږ په دری اصلي پوښتنو سره دا موضوع غزوو.

I. اوله پوښتنه داده چی څو قسمه سیاسي آزادۍ وجود لري ؟
II. آیا د سیاسي آزادۍ مختلف اقسام له یو بل سره رابطه لري ؟ په بل عبارت که چېرته یوه ټولنه یو ډول آزادي لري آیا دغه آزادي نوری آزادۍ هم تضمینولی شي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

III. دریمه پوښتنه داده چې کوم ډول آزادي مهمه ده ؟

څلور ډوله سیاسي آزادۍ وجود لري:

- ✓ ملي آزادي یا استقلال د استعمار په مقابل کې
- ✓ د مشروطه حکومت په مقابل کې آزادي یعنی د استبداد په مقابل کې جګړه
- ✓ فردي آزادي
- ✓ او اقتصادي آزادي

استقلال یا د استعمار په ضد جګړه

آزادي د مدني حقوقو د تر لاسه کولو، د دیموکراسۍ د رامنځته کولو او له مشروطه حکومت څخه د خلاصون په مانا نه ده، بلکې تر ډېره د استقلال په مانا ده یعنی د بهرنیو اربابانو له سلطې څخه خلاصون.

ولی حکومتونه له بهرنیو حاکمانو ویره لري ؟- شاید په دی وجه چې استعماري استبداد تر بومي او وحشي استبداد بدتره وي. په دی بنیاد بښکه مستبد حکومتونه له خپل رعیت نه بده اقتصادي استفاده کوي خو دا ډېره واضحه ده چې استعماري حکومتونه د مستبدو پاچاهانو او حاکمانو په نسبت له خپلو رعایاوو ډیره بده استفاده کوي، او اقتصادي استفاده تر ډیره د یو ملک په مستعمره کیدلو تامیږي.

استعماري حکومتونه د دین کلتور او ژبی له نظره د محلي استبدادي حکومتونو په نسبت ډیر بدتر وي. اکثره وخت استعمار کلتوري دیني او ژبنۍ ویرانۍ له ځان سره لري. د استعمار بدترین جنایات شکنجه او قتل عام ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېکن په مختلفو وختونو کې په دغه خاورینه ځمکه مختلفو ظالمانو وجود درلود چې په خپل رعیت یې تر بل هر خارجي استعمار زیات ظلم او ستم کړی دی لکه کالیگولا او پول پوت هغه پاچاهان وو چې په خپلو خلکو یې هغه بلاوې نازلې کړې چې هیڅ استعمارګر یې شاید په خپل استعمار لاندې خلکو رانه ولي.

د مشروطه حکومت په چوکاټ کې سیاسي آزادي

د آزادۍ لټون غالباً د قلم او بیان جګړه او کله کله د تورو جنګ چې د دیکتاتورانو او مطلقه پادشاهانو په خلاف وي. کله چې د حاکمیت لاندې کسان د یوې نمایندګۍ شکل جوړول وغواړي د دیکتاتورانو او پاچاهانو قدرت محدودېږي. په دې بنیاد که هر څه مساوي وي د خلکو د نمایندګۍ زیاتوالی به د حاکمانو د قدرت په کمېدلو تمام شي. یو دلیل همدا دی چې سیاسي نماینده – ګۍ د آزادۍ په مانا دي.

هر حکومت د خپلو خلکو لپاره سخت یا ضعیف محدودیتونه رامنځته کوي خو د مساوات په صورت کې خلک له دغه محدودیت نه ازادېږي. هغه خلک چې له خپله منځه د حکومت لپاره نمایندګان ټاکي د ځان لپاره د لا ډېرې ازادۍ غوښتونکي وي.

خو آیا پارلمانی حکومت کافي دی ؟- نه ! ځکه پارلماني حکومت یوازې په همغه خلکو تکیه دی چې د پارلمان په چوکۍ یی تکیه وهلي وي.

آیا شاهي حکومت کافي دی ؟- نه ! لومړی باید دا وپوښتل شي چې آیا مشروطه حکومت د ټولو خلکو د نظر او تایي وړ دی او که یوازې د یو څو کسانو.

د سیاسي احزابو شتون روا دی خو آیا د رای ګیرۍ نظام واقعاً عادلانه دی. په سترو ټولنو کی دا نامکنه ده چې مستقیماً دیموکراسي پلې شي او یا هر کس دی هرې سیاسي موضوع په اړه د یوې رایې ورکولو حق ولري، دلته یوازې ممکن کار منظم انتخابات دي چې پکې هر بالغ شخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازی د یوی رایې حق لري او پکې هیڅ سیاسي حزب غیرقانوني نه وي او کاملاً سیاسي آزادي ولري، او انتخاباتي نظام دروغجن او د خلکو د غلطولو د وسیلې په توگه ونه کارېږي.

آیا یوه آزادي د ټولنی نوری آزادۍ هم تضمینولی شي ؟-

متأسفانه چې دی سوال ته ځواب منفي دی ځکه د یوی آزادۍ لپاره جگړه د ټولو آزادیو د ترلاسه کولو په مانا نه ده، تاریخ ثابته کړی چې د استقلال لپاره کامیابه جگړه هر ډول حکومت په ځان پسی لرلی شي که چېرته د یو ملک په تقدیر کی دیموکراتیک نظام لیکل شوی وو دا به د هغوئ لویه نېکمرغي وي. بېشکه ملي استقلال د سیاسي آزادئ او په خپل سرنوشت د حاکمیت د ټاکلو لپاره ضروري شرط دی خو کافي شرط یې نشو بللی.

د مشروطه حکومت په قالب کی سیاسي آزادي یوه بله نظریه ده. ددی ډول آزادۍ مدافعان لکه د متحده آیالاتو بنیادگزار چې قصداً یې ټول رعایتونه په خپل جنس او نژاد پوری محدود کړي وو. په دی بنیاد حتی به پرمختللو دیموکراتیکو هېوادونو کی هم د مملوکیت خدمات ټولو هېوادوالو ته په مساوي توگه نه دي وړاندی شوي. د نړۍ تر ټولو مشهور دیموکراتیک هېواد هم تر ۹۰ کلونو پوری له خپلو خلکو ظلم لغوه نکړی شو او د خپل تاسیس تر سلو کلونو یې هم ښځو ته د رایې ورکولو حق ورنکړ. د متحده ایالاتو په جنوبي ایالاتو کی د تور پوستو رایه ورکوونکو پراخ ترور، د تشدد او بدچلند اعمال، د ښځینه فعالانو بندي کول او اجباري واده کول ددی قدرت بېلگی دي چې حتی په لویو ولسواکو هېوادونو کی وجود لري. تر ډېره په اکثریت ولسواکو ټولنو کی هم فردي آزادي لکه د بیان آزادي نشي تضمینېدلای.

آیا مشروطه حکومت د آین رند او نازک مطلوب اقتصادي آزادۍ تضمینولای شي ؟- بلکل نه !

بعضی هغه دولتونه چې کامل پارلماني او یا مشروطه دي خپل اقتصاد د سوسیالیزم او سرمایه داریٔ په ترکیب مخکی وړي. هغه هېوادونه چې اقتصادي آزادي لري غالباً له نورو آزادیو هم برخمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. په عين حال کی اقتصادي آزادي سياسي آزادي هم چی مطلب مو مشروطه حکومت دی نه تضمينوي پاتی خو لا د بيان او مذهب آزادي.

رند او نازيک د خپلو نظرياتو د تحقيق لپاره يوازی متحده ايالاتو ته پنا وړي حال دا چی د نوری نړئ په هېوادونو کی وضعيت متفاوت دی او يوازی د متحده ايالاتو د وضعيت مطابق پاليسي د نورو هېوادونو نظام نشي رهبري کولی، هغوئ بايد پوه شي چی د نوری نړۍ هېوادونه سرمايه-داري او ديموکراتيک نه دي.

د اسلام تر حاکميت لاندی ممالکو کی سرمايه داري ممکنه ده که څه هم په ډيرو اسلامي هېوادونو کی په مکمله توګه مذهبي آزادي نشته او د همدغه محدوديتونو په وجه په ډيرو اسلامي هيوادونو کی نه مشروطه مترقي او پرمختللي نظامونه شته او نه کافي امن او نظم.

نو له دی سره دی نتيجی ته رسيږو چی د ازادۍ مختلف اقسام نشي کولی د يوبل حقوق تضمين کړي بلخصوص فردي آزادي.

فردي آزادي او طبيعي حقوق

جان لاک په خپله دوهمه رساله کی د مدني حکومت په طبيعي حقوقو خبره کوي. هغه وايي چی دری طبيعي حقوق وجود لري: د ژوند حق، د آزادۍ حق او د رايې حق.

خو توماس جيفرسن د طبيعي حقوقو د دريم قسم يعنی د درايئ د حق په ځای د نېکمرغۍ لټون ليکي. د لاک دوه رسالو او د امريکې د استقلال اعلاميې په امريکايي فيلسوفانو ژور تاثير کړی دی او د هغوئ ډيری باوري دي چی اخلاق د حقوقو اساسي پايه ده.

که څه هم چی د طبيعي حقوقو نظريې په سياسي او اخلاقي مفکورو کلک تاثير لرلی دی خو بايد ومنل شي چی د ضعف نکات هم لري. يو عيب يی دادی چی دغه نظر نسبتاً مبهم دی يعنی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه وجه يو حق کولی شو طبيعي وبولو ؟- بل دا چې دا ادعا چې وايي انسان دغه طبيعي حقوق لري نه موږ ته راښيي چې کوم شيان په دغه حقوقو کې داخل دي او نه يې هم د دفاع او تحفظ لپاره لارې چارې راته وايي.

که چيرته د آزادۍ حق د انسان طبيعي حق دی نو آيا هغه جنايتکاران چې محکوم دي هم د آزادۍ طبيعي حق لري ؟- که هو نو آيا ددوئ د طبيعي حق د استقرار لپاره ولته عمومي عفوه وشي که څنګه؟

فردي آزادي او مدني حقوق

فردي آزادي له هغې آزادۍ څخه عبارت ده چې د بل چا له مداخلې خالي وي بلخصوص په شخصي ژوند کې د حکومت د ناروا مداخلې پرته. دا په دې مانا ده چې د شخصي ژوند ځينې حدودات بايد د هيچا ترکنترول لاندې نه وي. دا چې دا قلمرو کوم دی په خپله د آزادئ له اصولو کولی شو استنباط وکړو. عموماً باور دادی چې د شخصي آزادۍ حصې د شخص د بيان آزادي او د قلم آزادي ده. د مذهب آزادي د اطلاع رسونې آزادي او واده کولو يا نه کولو آزادي عبارت دي د شخص له فردي آزادۍ او د فکر او عقل له حيات څخه.

د همدې نظريې پلويان وايي چې د دغه ازاديو د حصول لپاره د قانون حمايت ته اړتيا ده او بايد اقليتونو ته هم دغه حق ورکړل شي. ډير نور غربي فيلسوفان له مختلفو لارو د فردي ازادۍ د حمايت غږ پورته کوي. د نمونې په خاطر بنيامين کنستېنټ باور درلود چې مذهبي آزادي د مالکيت آزادي او د عقيدې آزادي د يوې پرمختللې ټولنې بنيادي ضرورتونه دي. ځينې نور د بيان او خپرونو په آزادۍ ټينګار کوي. هغوئ چې له فردي آزادۍ دفاع کوي ډېر زيات دي خو بايد له جان ملټ، ټام پين، ماري ويستېن کرافټ، توماس جيفرسن او جي ايس ميل روزولټ څخه يادونه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پایلې په توګه ویيلی شو چې د یوې ټولنې وضعیت د هغه ټولنې آزادي راته تشخیصوي. ښکاره ده چې د بیان او فکر آزادي نه وي موږ حتی د سوال کولو لپاره هم خوله نشو خلاصولی پاتی خو لا د ټولنې د نورو ضرورتونو د رفع کولو هوډ او اقدام.

- پای -

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library